Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1986 чылдың сентябрь 27 суббота

№ 227 (13227)

1925 чылда үндезилеттинген. Өртээ 3 кепеек.

Бөгүн «ШЫН» солун КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН Каа-Хем районда «Бурунгаар» совхозтуң Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты Василий Тараасович Дүдүпей удурткан бот-орулга-чарылгалыг бир дугаар бригадазынга тураскаадып кедүрген.

Бригада 2496 гектар черниң тараазын он хонук дургузунда кезип, бастырып дооскан. Кызыл-тастың бир гектарындан 11,2 центнер дүжүттү алган. Оон түңнелинде совхозтуң чер ажылдыгларының күрүне шыгжамырынга 700 тонна тараа дужаар турган, ону 1426 тонна кылдыр күүсеткеш, планын 200 хуу боттандырган.

Мурнакчы бригадага деңнежиңер!

СЕНТЯБРЬ 26-НЫҢ БАЙДАЛЫ-БИЛЕ

3 7 8 4 9

ТОННА ТАРАА КҮРҮНЕГЕ ДУЖААТТЫНГАН БОЛГАШ ОЛ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ПЛАНЫН РЕСПУБЛИКА АЖЫР КҮҮСЕТКЕН.

БӨГҮНГҮ НОМЕРДЕ:

- Юбилейге уткуштур.
- Төлептиглерге — шаңналдар.
- Дуржулга станциязының шаңында.

Ажаалданың хүн демдеглели

КҮСКҮ АЖЫЛДАРНЫҢ ТЕМПИЗИН УЛАМ БЕДИДЕР

Даглар баштарында көстүп келген аккыр харлар болгаш эртен, кежээ соок келир хүннер республиканың чер ажылдыгларын дүжүттү кожуг дүрген, шыгжамырлыг доозарынче далаштырып турар. Ынчангаш хову-шөлдерде ажылдар улам шапкынчып, шаңнарже чаагай тараа саарлып, кижилер хүлээлгезин күүседир дээш аразында чарышты улам калбарткан. Дүжүт ажаалдазын Тес-Хем, Эрзин, Каа-Хем, Барыын-Хемчик районнар өскелерден дүрген чорудуп, мурнакчыларның одуруунче кирген. Ол ышкаш күрүнеге тараа дужаар онаалдаларын Каа-Хем, Кызыл, Таңды районнар күүседипкен.

Ажыл-агыйлардан — «Дөң-Терезин», «Эрбек», «Бурунгаар», «Чаа орук», «Чодураа» совхозтар дүжүт ажаалдазын дооскан. Тарааны күрүнеге дужаар талазы-биле планнарын «Коммунизмниң херели», «Ленинчи орук», «Енисей», «Совет Тыва», «Тиилелге» совхозтар ажыр күүсеткеш, тараа дужаалдазын уламчылавышаан.

Дүжүттү кыска хуусаада, чидириг чок ажаап алырынга кошкак белеткелдиинден, техника болгаш кижи күжүн шын ажыглаваанындан, ажылды четпес организастаанындан Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Бии-Хем, Кызыл районнар дүжүт ажаалдазын чогуур негелдезинге чедир тургуспаан, кезек тараалар сыпта ам-даа хөй болуп турар. Күрүнеге тараа дужаар планнарын «Россия», «Хадың», «Өөк», «Кызыл тук», СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг совхозтар кончуг оожум темп-биле чорудуп, ажыл-агыйлардан оранчок куду деңнелде туруп турар.

Сентябрь 26-ның медээзи-биле алырга, республикада дүжүт ажаалдазының байдалы мындыг: **бирги одуруга** — кезер шөл, **ийигизинде** — ажааган шөл, **үшкүзүнде** — бир гектарга онаалтыр алган дүжүт, **дөрткүзүнде** — күрүнеге дужааган тараа (тонна-биле).

Бай-Тайга	1183	1183	11,5	—
Мөңгүн-Тайга	—	—	—	—
Барыын-Хемчик	3410	3474	13,3	—
Өвүр	—	—	—	—
Сүт-Хөл	4753	3875	15,6	977
Чөөн-Хемчик	12433	6726	11,4	906
Улуг-Хем	16142	12376	18,4	2695
Таңды	42210	34417	12,6	12521
Бии-Хем	25307	18880	14,1	5754
Тожу	—	—	—	—
Каа-Хем	25895	24892	9,6	6871
Тес-Хем	2302	2931	11,8	131
Эрзин	3023	3593	9,6	464
Кызыл	23609	21572	11,1	7630
Республика	161057	133919	12,4	37849
Эрткен чылын	160000	85363	12,4	—

ЧУРУКТА: Таңды районда «Революцияның чалбыышкы» совхозтуң Иван Кудрявцевке удурткан бригадазының ажыл-ишчилери ында 600 гектарда кызыл-тасты эки шынарлыг ажаагаш, дараазында шөлдерже кирери-биле сүмележип турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ПЛАНЫН АЖЫРГАН

Чөөн-Хемчик районда «Искра» совхоз тараа болгаш мал чеми культуралары өстүрер талазы-биле улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Совхозта мал чеми белеткээр бот-орулга-чарылгалыг механизастаан бригаданың бригадири Анатолий Иргит коллективти билдилиг удуртуп, ажылдап турар.

Бөгүнде бо бригада ногаан масса ажаалдазын чогуур үезинде доозупкан. Совхозтуң силос белеткээр планы 4100 тонна, а херек кырында ону 6890 тоннага ажыр күүсеткен.

Совхозтуң механизаторлары болгаш сиген чилери Хүрээ шыктарында болгаш Чодар ховуларында сиген база сенаж белеткелин уламчылавышаан. Искражылар ниити ниң мал чемингe 2000 тонна сиген белеткээр планныг. Бөгүнде планныг даалгаларын 1850 тонна, азы планын 92 хуу күүсеткен. Витаминниг сиген залганы белеткээр планын 121 хуу ажыр күүсеткен.

Б. МОНГУШ.

ТЕМПИЗИ ДҮРГЕДЭЭН

Ниитиниң малының кыштаглаашкынынга белеткелдер «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырында организастыг чоруп турар. Шагдыр-оол Монгуш, Байыр Монгуш, Көшкен-оол Монгуш удурткан септекчи звенолар онаашкан мал кыштагларында септелге ажылдарын үргүлчүлеп турар. Шээр малдың 36 кыштаанын 17-зинде септелге доозулган. Септелгени октябрьның бирги он хонуунда доозар дээш септекчилер ажылының темпизин дүргедеткен.

Кыштагларже сиген сөөртүлгезин организастаан. Транспорт-биле хандыртынган звено Үзүкте, Көк-Элде, Улуг-Өлекде, Даг-Баарында шээр мал кыштагларында 200 тонна сигенни чедирген.

С. МОНГУШ.

ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Бир эвес политиктиг чаагай тура-соруктуг болгаш күзел бар болза, делегейниң нарын байдалының үелиинде айыыл чок чорукту айтырыгларының талазы-биле дугуржуп ап болур. Ол маргылдаа чок шынны Европага бүзүрежирин, айыыл чок чорукту быжыглаарының болгаш боо-чепсекти дүжүрериниң хемчеглериниң талазы-биле Стокгольмга болган конференция бадыткаан.

Ооң түңнелдериниң талазы-биле М. С. Горбачев Медеглел кылган. Ооң-биле холбаштыр ССРЭ-ниң ДХМ-ниң Парлалга төвүнге совет болгаш даштыкы журналистер чыглып келген. Парлалга конференциязынга Стокгольм конференциязынга ССРЭ-ниң делегациязының баштыңы, онза даалгалар талазы-биле элчин О. А. Гриневский чүве чугаалаан.

Доозулган конференцияга болгаш аңаа чедип алдынган дугуржулгаларга үнелелди М. С. Горбачевтуң Медеглелинде берген. Европаның 33 күрүнезиниң, а ол ышкаш АКШ-тың болгаш Канаданың хүлээп алганы Стокгольм документизинде кижи төрелгетенниң кырында диргелип келген дайын айыылын алызында барып чайладыр ужурлуг делегей херектеринге чаа ёзу-биле бодаары, чаа хамаарылгага илереттинген. Алыс утказы-биле алырга, ол болза тайбыңның, боо-чепсекти дүжүрериниң болгаш айыыл чок чорукту улуг хемчээлдиг программазында баштайгы дугуржулга болур. Ону СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының январь 15-те Медеглелинге Совет Эвилели идип үндүрген. Херек кырында алырга, Стокгольм документизи планетаның боо-чепсек-биле эңне улуу-биле чепсеглеттинген дииң болур Европага шериг талазы-биле удур туржурунуң айыылын эвээжедиринге чедирер кылдыр хынамчалыг-биле ажылдап кылган политиктиг болгаш шериг хемчеглериниң комплекизи болур. Журналистерниң айтырыгларынга харыыларны берген.

АЯН-ЧОРУК УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Малагасий революцияның Авангард партиязының Чиңгине секретары, Мадагаскар Демократтыг Республиканың Президентизи Д. Рацирака сентябрь 25-те В. И. Ленинниң Мавзолейинге чораан болгаш чечектер салган. Кремль ханазының чанында Билдинмес солдаттың хөөрүнге чечектерни база салган.

Ол-ла хүн аалчы Звёздный хоорайга чораан. Орбитаның «Салют» болгаш «Мир» станцияларның тренажер-макеттерин ол көрген, космонавтика музейиниң көргүзүг түңнери-биле таныжыкан.

МДР-ниң удуртукчузу Ю. А. Гагаринниң тураскаалынга чечектер салган.

(СЭТА).

ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАН

Он бирги беш чылда күш-ажылчы чедиишкиннери, планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүсеткени дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткан мурнакчыларга чазактың бедик шаңналдарын тывыскырынга тураскааткан байырлыг хурал дүүн «Тыва автотранс» каттыжыышкынының хуралдаар залынга болган.

Хуралды «Тыва автотранс» каттыжыышкынының начальниги **В. А. Парунин** ажыткаш, СЭКП обкомунуң ийиги секретары **Г. Н. Долгополовка** сөс берген. Ол бодунуң чугаазынга он бирги беш чылдың түңнелдеринге болгаш совет улустуң СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга күүседир дээш эрес-шудургу ажылынга доктаап, ооң иштинде бистиң республиканың ажылчы чонунуң он бирги беш чылдың база ооң баштайгы чылының планныг даалгаларын база социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш чер болгаанда калбарган ажылжиниң дугайын чугаалап, ында Тываның автотранспортчуларының үлүүн демдеглээн. Күш-ажылын бедик-биле үнелеткен шаңнаткан нарга аас-кежикти, күш-ажылчы улам бедик чедиишкиннерни күзевишаан, Г. Н. Долгополов ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден орденнерни болгаш медальдарны тывыскан.

Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнаткан Кызылдың № 1 АТБ-зиниң чолаачылар бригадири Кузьма Андреевич Фролов, Улустарның найыралы орден-биле — Кызылдың № 3 АТБ-зиниң чолаачылар бригадири Александр Григорьевич Жданов, «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле — Кызылдың № 2 АТБ-зиниң чолаачызы Иван Иосифович Каногоров, автосептелге заводунуң каңнакчызы Геннадий Яковлевич Кострицев, «Тыва автотранс» каттыжыышкынының КМК-зының начальниги Павел Федорович Мошкарев, Күш-ажылчы Алдар орденниң II чергези-биле — Минусинск АТБ-зиниң чолаачызы Юрий Петрович Ринас, автосептелге заводунуң каңнакчызы Владимир Романович Хунай-оол, Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергези-биле — Кызылдың № 1 АТБ-зиниң чолаачызы Виктор Иванович Баев, Хову-Аксы АТБ-зиниң чолаачылар бригадири Анатолий Петрович Крылов, Кызылдың пассажир АТБ-зиниң чолаачылар бригадири Юрий Иосифович Малышев, Шагаан-Арыг АТБ-зиниң чолаачылар бригадири Николай Андреевич Сапаров оларның болгаш «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш», «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медальдар-биле шаңнатканнарның херектеринге орден, медальдар чайынай берген.

Шаңнатканнар чазактың бедик шаңналдары дээш өөрүп четтиргенин илеретпишаан, улам эки ажылдаарын хүлээнип турганнар.

ДӨРТ ХОНУК АРТКАНДА

Он ийиги беш чылдың баштайгы чылының дүжүдүнүң ажаалдазы Дуржулга станциязынга белен эвес байдалда эртип турар. Ажаалдаже кирген августуң 25-тен бээр сентябрьның 25-ке чедир үениң дургузунда ниитизи-биле он бир хүн чаъс-чашкынныг болган. Бачым үениң үштүң бир кезии чаашкынныг болза-даа, станцияның бүгү ажыл-ишчилери 6400 гектар черниң тараазын ажаап алган. Аяс хүн бүрүзүнде 27 комбайн-биле 300 ажыг гектар тарааны ажаап турган.

Дүжүт ажаалдазының сөөлгү хүннеринде станцияның ажыл-ишчилери улам хей-аъттыг болгаш бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турары — ол коллективтиң кежигүннеринден чер ажылынга хамаарылгалыг алды кижи чазактың орден-хавыялалары-биле шаңнаткан дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы солуннарда парлаттынган. Оларның бирээзи — дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйының кол агроному Юрий Михайлович Злыгостев дүжүт ажаалдазының байдалы-биле мени таныштырды.

Ук ажыл-агый бо чылын 7800 гектар черниң тараазын ажаар. Ам арткан 1400 гектар. Хүннүң-не 350 гектарны ажаар болза, дүжүт ажаалдазын дөрт хонукта доозуп болур. Ынчангаш шупту комбайннарны, бүгү машиналарны туруушкун чок болгаш бедик бүдүрүкчүлүг ажылдадып, кижи күжүн мөөңнеп тургаш, келир понедельникте он ийиги беш чылдың баштайгы дүжүдүнүң ажаалдазын доозар сорулганы салган.

Бурунгу хүн, четвергте, станцияның конторазынга каш-ла кижи арткан, өскелери дүжүт ажаалдазынга хүнзээн. Чүгле ол хүн барык-ла 400 хире гектар черниң дүжүдү ажааттынган. Ынчан эң хөй дүжүт коммунист Александр Фёдорович Горбанюктуң (Чаралык әзугаар ол Улустарның найыралы орден-биле шаңнаткан) удурткан № 3 хову-трактор бригадазындан келген. Бригада кежээзи-биле ажылдап турар ол коллектив бир гектарга онаалтыр 15 центнер дүжүттү чүдүрүп чорутказ.

Өстүрген дүжүттү шуптузун чидириг чок ажаап алыр дээш социалистиг чарыш ажыл-агыйның адыр бүрүзүнде өскээн. Ооң мурнуку одуруунда сөөлгү хүннерде Оюн Думбуу, Михаил Горбунов, Сергей Отев олар чоруп турар. А коммунист Анай-оол Ензакович Салчак дүжүт ажаалдазының баштайгы хүннеринден бээр мурнакчы ажылдап келген. Аңаа Күш-ажылдың Кызыл Тук орденин тыпсыр дугайында Чазактың Чарлыы ооң хей-аъдын улам көдүрүп турар.

Дуржулга станциязының төп шаңынга тараа чүдүрген машиналар ол-бо бригадалардан үзүк чок кээп турар. Шаңдан тараа чүдүргеш, күрүнеже дужаап турар машиналар база хөй.

— Машиналар чамдыкта манажы бээр-дир, деңзилеп четтикпейн тур мен — деп, хоочун деңзичи Анна Васильевна Харлова ажаанзыраап тур.— Машиналар дүнекиниң бир шак чедир шуужуп келир. Дүжүт экиде, ажылдаары өөрүнчүг-дүр.

Шынап-ла, машиналар үзүк чок: Бай-Хаактан дузалажып келген Владимир Чубтуң машиназы деңзиден үнүптерге, ооң эжи Николай Журавинниң машиназы турупту. Оларның соондан Дуржулга станциязының чолаачылары Василий Суслов, Михаил Дежнев оларның машиналары келди.

Шаңда хүнүң-не бежен хире кижи ажылдап турар. Немелде күш суурда албан организацияларындан, школадан кээп турар. Олар нургулайында картофель ылгаарынга киржип турар. Чогум шаңның үжен ажыг ажылчыннары боттарының хүлээлгезин күүседиринге четтигип турар. Ылаңгыя тараа арыглаарынга Татьяна Монгуш, Светлана Оюн, тараа чүдүреринге Бичелмаа Оюн, Дүрген-оол Ондар олар үлегерин көргүзүп келгеннер.

Шаңда тараа кургадыр болгаш арыглаар чаа-бүрү машиналар бар. Кээп турар тарааның шыгы бичии — 16—17 хуудан ашпайн турар. Бок үнүш болгаш өске-даа холумак база эвээш. Бо бүгү ажылга чогумчалыг байдалды тургузуп турар. Кандыг тарааны каяа урар, каяа шыгжаар база кургадыр азы арыглаарын баш бурунгаар чурумчуткан. Келген машина бүрүзүн шаң эргелекчизи Иван Петров көргеш, чогуур черлеринге хуваап турар. Оваа, склад бүрүзү бижиктиг болгаш демдектиг. Хамык ажыл уштуг-баштыг, кайда-даа арыг-силиг, мындыг черге ажылдаары таарымчалыг.

Дуржулга станциязы күрүнеге тараа садар план чок, ынчалза-даа 170 тонна тарааны дужааган. Ам-даа ооң эвээш эвести дужаарын көрүп турар. Аңаа Дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйының директору Анатолий Владимирович Порожневский (ол «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» медаль-биле шаңнаткан) өөрүп турар. Дүжүт ажаалдазының доозулгазынга чедир дөрт хонук арткан, Дуржулга станциязында байдал мындыг.

К. ЧООДУ.

ТЫВА АССР-ДЕН ӨВҮРНҮҢ № 652 СОҢГУЛДА ОКРУГУНДАН ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ НАЦИОНАЛДАР СОВЕДИНГЕ ДЕПУТАТ СОҢГУУР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ОКРУГТУҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң он бирги чыыжынга депутат соңгуур талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязы «ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында» ССРЭ Хоойлузунуң 42 болгаш 60 чүүлдеринге дүүштүр Тыва АССР-ден Өвүрнүң № 652 соңгулда округундан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр 1929 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, СЭКП ТК-ның Культура килдизиниң эргелекчизи Юрий Петровичи ВОРОНОВТУ бүрүткээн.

ЧАЙГЫ ҮЕНИ СОЛУУР ДУГАЙЫНДА

1986 чылдың сентябрь 28-те Совет Эвилелиниң бүгү девискээринге чайгы үени солуурун ССРЭ-ниң Чаңгыс аай үе болгаш эталон частоталарның күрүне комиссиязы дыңнадып тур.

Чайгы үени солууру сентябрь 28-те 3 шакта шактың согунун бир шак соңгаар шилчидери-биле боттандырар.

Улуг Октябрьның 70 чылынга уткуштур

ОДААР ЧҮҮЛ-БИЛЕ ЧЕТЧЕ ХАНДЫРАР

Бистиң «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң коллективи «Южкузбассуголь» каттыжыышкынының «Распадская» шахтазының арыглал уургайының В. М. Гвоздев удурткан даг ажылчыннарының «Воркута-уголь» каттыжыышкынының «Воргашорская» шахтазының А. П. Потапов удурткан № 7 участогунуң болгаш «Сургутнефтегаз» каттыжыышкынының өрүмнээр ажылдарының № 2 Сургут эргелелиниң мастери В. Л. Сидорейковуң өрүмнекчилер бригадазының коллективтериниң күш-ажылчы улуг чедиишкиннериниң база Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 70 чылын төлептиг уткуур талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелериниң дугайын СЭКП ТК-га чугаалажып көргенин болгаш ол талазы-биле тускай доктааалды хүлээп алганын бистиң одаар чүүл, энергетика ажылдакчыларының ажылынче улуг кичээнгей, сагыш салып, бистиң ажылывысты үнелеп турарының демдээ кылдыр көрүп турар бис. Шынап-ла бистиң ажылывыстан улус ажыл-агыйының бүгү адырларының чогумчалыг ажылдаары, кижилерниң чурттаалга, күш-ажыл байдалдарын таарымчалыг болдурары улуг хамаарылгалыг. Бистиң разрезивис республиканың одаар чүүлге улам өзүп турар негелдезин долузу-биле хандырып келген болгаш хандырып шыдаар даа. Кызылдың болгаш Чаданаваның хөмүр-даш разрезтери бо чылын каттыштыр 900 мун тонна хөмүр-дашты казып тывар, херглекчилерге бээр ужурлуг. Бо планныг даалганың чедир болгаш ажыр күүсеттиниериниң магадылалы бисте бар: ажылчын кадрлар, сайзыраңгай материал-техниктиг баазa бар.

Ынчаарга бистиң коллективтеривис В. Гвоздевтиң, А. Потаповтуң коллективтериниң чедиишкиннери, бедиткен социалистиг хүлээлгелери-биле таныжкаш, оларның болгаш адырның өске-даа мурнакчы коллективтериниң дуржулгазын өөренип тургаш, күш-ажылды организастаарын, техниканы ажыглаарын экижидер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, хөмүр-даш казып тывары талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 70 чылынга уткуштур алган чаа хүлээлгелеривисте он ийиги беш чылдың ийи чылының планныг даалгазын 1987 чылдың ноябрь 7-ге чедир күүседирин хүлээндивис. Бо чылдың эгезинде социалистиг хүлээлгевиске ылгандап ажыр 80 мун тонна хөмүр-дашты казып тывар дээн хүлээлгевисти, арга-курлавырларны санап көргеш, эде көрүп, 87 мун тонна чедирерин аазадывыс. Чаа хүлээлгеледе хөмүр-даш тывыжының бот-үнезин 3 көпеекке чиигедирин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн ажылдап турар кижи бүрүзүнге онаалтыр 3,5 хуу өстүрерин, хөмүр-даштың шынарын экижидериң хүлээндивис.

Алдынган чаа хүлээлгелер күженишкинниг деп чүве билдингир, оларны күүседири дээш бар арга-курлавырларны мобилизастаары, ажылды организастаарын экижидери, кижи бүрүзүнүң, дериг-херекселдерниң долу ажылдаарын чедип алыры чугула. Бо талазы-биле администрация, партия организациязы чамдык боттуг хемчеглерни сөөлгү үеде боттандырып келген. Ооң ачызында даг техниказының ажыглалының коэффициентизи элээн экижээн. Амгы үеде бисте бедик бүдүрүкчүлүг 10 кубометр ишкир үекуштуг, 70 метр узун согуннуг ЭШ-10/70 экскаваторлар, 40 тонна чүък алыр БелАЗ-548 самосвалдар ышкаш күчүлүг техника ажылдап турар.

Совет Эвилелиниң ажылчы чонунга СЭКП ТК-ның «Он ийиги беш чылга — совет улустуң тура-соруктуг чогаадыкчы күш-ажылы» деп Кыйгырыынга ажыл-херек-биле харыылаар дээш бистиң коллективтеривис социалистиг чарышка улам идепкейлиг киржип, организастыг чоруктуң быжыглап турар. Чарыштың мурнуку одуруунда Кызыл разрезинде М. Бергерниң, А. Марченконуң, В. Куриниң удурткан экскаватор экипажтары, Ю. Прокопенконуң өрүмнээр станок звенозу, Ю. Астаниннин БелАЗ экипажы, Чаданаа разрезинден В. Монгуш, Н. Сат, А. Маркин, А. Холдуй болгаш өскелер-даа чоруп турар.

Бистиң эрес-кежээ ажыл-ишчилеривистиң шудургу ажылының ачызында социалистиг хүлээлгелерниң күүселдези чедиишкиннииг боттанып турар. Планныг даалгалардан ажыр 60 ажыг тонна хөмүр-даш казып тыптынган. Чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр хөмүр-даш бээрииң хүлээлгезин күүсеттиниериниң аргалары бары моортан илдең. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле хүлээлгелер база күүсеттинип турар. Ол бүгү шынап-ла кижилерниң кызымак, ак сеткилдиг ажылының ачызында чедип алдынып турар. Амгы үеде бисте хөмүр-даш тывыжының байдалдары нарыыдаан. Мурнунда хөмүр-дашты казып алырда ооң кырындан эвээш чердовуракты чайладыр турдувус. Ам болза ооң мурнундаазы дег-ле хөмүр-дашты казып тыварынга күш-ажыл, материалдыг курлавырлар чарыгдалы көвүдээн. Ынчангаш хөмүр-даш тывыжын эвээжетпес, харын өстүрер, планнарны, хүлээлгелерни күүседир дээш кеш дакпыр куженишкиннииг ажылдаар ужурлуг. Ынчаар ажылдап-даа турар бис.

Келир кыштың одалга сезону эгелээн. Кышкы үеде бүдүрүлгелерни, чурттакчы чонну одаар чүүл-биле четче хандырар, бистиң талавыстан ыңаа шаптараазыннарны тургуспас дээш хынамчалыг, организастыг ажылдаар дээш партия организациязы чогуур ажылды чорударын хүлээнип турар бис.

С. ЧЕМЕЗОВ,
«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң партия организациязының секретары.

Бөгүн — Пропагандистиң хүнү

Методиктиг сүме

БИРГИ КИЧЭЭЛДИ ЭРТТИРЕРИНГЕ

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге системазынга бо өөредилге чылы бистиң ниитилелдиң бодунуң хөгжүлдезинде кончуг, харысаалгалыг үеңи чурттап эртип, совет кижилер СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, ажыл-агыйның бүгү адырларынга эде тургустунуушкунну чорудуп турар үеде эгелеп турар. Ынчангаш чер-черде партия организациялары, бүгү пропагандистер, политөөредилгениң организакчылары, чырыдыышкын кабинеттериниң эргелекчилери политөөредилгениң кичээлдерин эрттирериниң стилин, арга-методтарын үндезини-биле эде тургузар ужурлуг.

СЭКП Төп Комитеди партия организацияларының, пропагандистерниң, дыңнакчыларның кичээнгейин амгы ажылдың эң онзагай ийи чүүлүнче угландырып турар. Оларның бирээзи — бүгү өөредилгениң ужур-утказын СЭКП ТК-ның материалдарын ханы өөрениринче угландырары болур.

Оларның ийигизи — политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени СЭКП-ниң XXVII съездизиниң негелделеринге дүгжүп болур шынныг системаже шилчидери.

Бо өөредилге чылының бирги кичээли: «Он ийиги беш чыл — чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезинге үндезин өскерилгелерниң беш чылы» — деп темага эртер. Кичээлдиң сорулгазы — партияның XXVII съездизиниң, СЭКП ТК-ның июнь (1986 ч.) Пленумунуң ажылдан кылганы экономиктиг стратегияның боттанып турарын өөренип көөрү, дыңнакчыларга он ийиги беш чылдың — социал-экономиктиг хөгжүлдениң үндезин өскерилгезиниң беш чылының утка-шынарын ханы билиринге дузалаары. Ол кичээлди эрттирери ажыл-агый, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге дыңнакчыларның ажылдың төнчү түңнелин чедип алырынче угланган турар ужурлуг.

Бо теманы эрттирерде дараазында айтырыгларны чугаалажып көөр:

1. Он ийиги беш чыл — партияның стратегтиг айтырыышкыннарын боттандырарының шиитпирлиг үе-чадазы.

2. 1986 чылдың планныг онаалдаларын күүседири партияның XXVII съездизиниң шиитпирлерин боттандырарының херээнге күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң киирер ужурлуг баштайгы шиитпирлиг шенелдези болгаш тодаргай харызы болур ужурлуг.

3. Он ийиги беш чылдың кол сорулгазы — эртем-техниктиг депшилгениң дүргедээшкининге, бүдүрүлгениң техниктиг эде дерилгезиниң болгаш чаартылгазының башкарылга системазын база ажыл-агый механизмин сайзыраңгайжытканынга үндезилээш, экономиктиг хөгжүлдениң темпизин болгаш ажыктыг чорууш улгаттырары, ооң ачызы-биле совет чоннуң чаагай чорууш чедип алыры. Ынчангаш пропагандист кижи бирги айтырыгны үр үениң экономиктиг стратегиязын совет кижилерниң амыдыралга боттандырар эң харысаалгалыг үези он ийиги беш чыл деп чүвени дыңнакчыларга билдиндирер. Он ийиги беш чыл чурттуң моон соңгаарты экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң эргилделиг дараазында беш, он чылдарда социал-экономиктиг хөгжүлдениң үндезинин тургузар ужурлуг үези.

Баштайгы кичээлдиң ийи дугаар айтырыын СЭКП ТК-ның айтып турары ёзугаар 1986 чылда улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга беш чыл планын бүгү чылдарга деңг-деске үлеп турган, ооң күүселдезин чедип алыры кордүнүп турарын дыңнакчыларга тайылбырлап чугаалзарындан эгелээрин сүмелеп турар. Дараазында пропагандист 1986 чылдың план күүселдези республикада, районда, ажыл-агый, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнде канчаар чорулп турарының сан-түңүн көргүзүп, факт-барымдаага даянып турган, дыңнакчыларга тайылбырлап чугаалаар ужурлуг. Он ийиги беш чылда чугула экономиктиг болгаш политиктиг сорулга — улус ажыл-агыйының бүгү адырларының хөгжүлдезин интенсивтиг аргаже шилчидериниң сорулгазы турар. Төнчү түңнелдиң өзүлдези кол курлавырларның чарыгдалы эвээжеп, ооң-биле кады кандыг-даа ажылдың шынар көргүзүглери экижип турда чедип алдынары эргежок чугула. Ынчангаш херек кырында национал орулганың бүгү өзүлдези, бүдүрүлге продукциязы, өске-даа адырларның продукциязы чүгле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күзели-биле чедип алдынар ужурлуг.

«Совет кижиниң чогаадыкчы күш-ажылы — үндезин эргилдениң беш чылынга» — деп айтырыгны чугаалап тура, чугула экономиктиг сорулга болур күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң темпизи шалың өзүлдезиниң темпизинден дүрген өзерин чедип алырынче дыңнакчыларның онза кичээнгейин угландырар, чамдык черлерде шалың өзүлдезиниң темпизи күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң темпизинден мурнап чорууп турар хажыдыышкынны комплекстиг механизацияны болгаш автоматизацияны шиңгээдип ап, күш-ажылды организастаарының бот-орулга-чарыгдалыг хевирин, ажылдаар черлерни аттестастаарын болгаш өске-даа депшилгелиг аргаларны ажыглап турган, чайладырының оруктарын айтып чугаалаары чугула.

Ону чугаалап турган, пропагандист кижи ажыл-агый, бүдүрүлге, цех, участок бүрүзүнден тодаргай чижектерни киирип, ханы анализти кылыр ужурлуг. Ынчангаш пропагандист кижи бирги кичээлди шынарлыг, дыңнакчыларга ажыктыг кылдыр эрттирериниге баш удур шыңгыы белеткелди чорудуп, бо чылдың планныг онаалдалары канчаар күүсеттинип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин чүнүң күзели-биле чедип алганын, материалдыг курлавырларның ажыглалы канчаар чорууп турарын анализтеп көрүп, бар четпестерни ажыы-биле чугаалап, дорт айтып, оларны чок кылырының оруктарын тодарадыр ужурлуг.

Идеология ажылының дайынчылары

БОДУНДАН ЭГЕЛЕЗЕ ЭКИ

Кур-Чер ортумак школада теегү башкызы Маңмаа Сандый-ооловна Намчыл башкылар коллективинде теоретиктиг семинарны сөөлгү каш чылдарда удуртуп келген.

1986—1987 өөредилге чылы пропагандистерге, дыңнакчыларга онзагай угланыышкынны берип турар. Ол чүл дээрге бо өөредилге чылы СЭКП-ниң XXVII съездизиниң болгаш партия ТК-ның июнь (1986 ч.) Пленумунуң негелделеринге дүүштүр бистиң ниитилелдиң амыдыралының бүгү-ле адырларында эде тургустунуушкун болуп турар үеде эртер. Ынчангаш чаа өөредилге чылында кол кичээнгей чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедириниң стратегиязының үндезин айтырыгларынче угланган турар дээрзин Маңмаа Сандый-ооловна бистиң-биле беседалажып ора онзалап демдеглеп олурду.

«Он ийиги беш чыл—чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезинге үндезин өскерилгениң беш чылы» деп тема-биле эгелээр баштайгы кичээлге пропагандистерден хөй белеткелди, пропагандистиң ажылынга канчаар эде тургустунуп алганын негээр.

Идеология ажылы— чогаадыкчы ажыл. Ында амыдыралдың бүгү таварылгаларында хереглеттинер чаңгыс аай доктааттынган дүрүм, майык чок. Ол доктаамал дилеп тывыышкынны, амыдыралдан хожудап чыдып калбазын негеп турар.

— Кол-ла чүве — бодунуң идей-теоретиктиг деңнелин, методиктиг мергежилин бедидер дээш пропагандист кижи бүрүзү бот-тускайлаң ажылдаар, белеткенир, хөйнү номчуур. Чайын, школа септелгезинге ажылдап турган, чай аразында, солун-даа номчуп органш, херектиг дээн чүүлдерни он кезип аар ийикпе азы чугула цитаталарны дужуруп бижип орар боор чүве-дир. Башкы кижи черле ындыг, танывазы черге-даа барганда, бир дугаарында ном садыы кирикээр, киоскилер бакылаксаар. Пропагандистиң белеткелин, ооң чогаадыкчы дилээшкинин шак, хүннер-биле хемчээри болдунмас. Телевизор-даа көрүп органш, театрга-даа, туристеп-даа чораш, ол бодунуң угаан-бодалын байыдып, пропагандист ажылынга ажыглапкы дег саннарны, фактыларны, материалдарны чыып чоруур. Чүгле ындыг кижи партияның теориязын болгаш практиказын өөрениринче өскелерни хандыкшыдып, дыңнакчыларның ниити сагыш-сеткилинче, оларның ниити сонуургалынче ханылап шыдаар. — Эде тургустунуушкунну холчок нарын ажыл-чорудулга деп билип турар мен. Ол хөй талалыг. Кым-бир кижи эде тургустунуп алзынам, ооң соонда мен бодумну көргүскей мен дээп бодалдың ажыы чок. Ону кижи бүрүзү бодундан эгелезе эки. Кандыг ажылда, кым болуп ажылдап турары хамаан чокка кижи бүрүзүнге хамааржыр херек-тир. Маңаа база-ла марксис-чи-ленинчи өөредилгени оюп эртпес бис. Бүгү байдалды шын билип, чедиишкинниг болуп, бодунга шын шиитпирни алыр дизе, чүнү-даа мурнай үе сенден чүнү негеп турарыл деп айтырыгны тода билип алыр апаар...

Башкы ажылының чээрби чедиги кызүнче бо чылын кирген дуржулгалыг пропагандист М. С. Намчыл школа амыдыралының дугайында солун чүүлдерни чугаалап олурду.

Тос, он класстарның өөреникчилери малчыннарда дузалажып турар. Ол дугайында медээлерни, школа биле совхоз аразында харылзаа дугайын понедельник санында болуп турар политинформацияга ыяап-ла ажыглаар. Ону пропагандист хайгаарап, материалдар, сан, фактылар чыып аар талазы-биле өөреникчилерге дузалажып турар.

В. САТ.

ЧУРУКТА: пропагандист Маңмаа Сандый-ооловна Намчыл.

Кызыл район.

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ПРОПАГАНДИЗИ

Кызылдың медицина училищезин чээрби чеди чыл бурунгаар тергиин демдектер-биле дооскан Лидия Охотникова бо хүннерде республиканың кеш-шээр аарыгларынга удур диспансериниң эргелекчизи болуп ажылдап, республикада эки ажылдыг, дуржулгалыг пропагандистерниң бирээзинге санадып, шаңнадып, мактадып турар.

Амыдыралдың, ажыл-иштиң делгем оруунче чаа-ла бирги базымны кылып турар, он сес харлыг Лидия шылгаралдыг дипломун холга апкаш, хуваалда аайы-биле Улуг-Хемниң Торгалыгга медпункт эргелекчилеп ажылдай берген. Торгалыгның девискээри долганган аай-дедир оруктар-биле чоруп турган, дөрт чыл дургузунда ооң барбаан, четпээн турлаа чок болган. Онзашкан ажылынга ак сеткилдиг, харысаалгалыг болурга, чон кижини мактаар, деткиир. 1963 чылда Лидия Кызылга чедип кээп, республиканың санитар эпидемиологтуг станциязынга баклаборант боош ажылдай берген. Чыл хире ажылдап чорда, аныяк кижиниң медицина ажылынга сонуургалдыын, ооң бурунгаар чүткүлдүүн кады ажылдап турган эш-өөрү эскерип кааш, институтче өөренип чорууруун аңаа саналдаан.

Лидия Алексеевна Охотникова Красноярскиниң медицина институдун 1972 чылда дооскаш, бо хүннерге чедир бо-ла диспансерде ажылдап турары ол. Бо үениң дургузунда эмнелге коллективин удуртуушаан, дерматовенерологтуң ажыл-херээн клиниктиг практика-биле холбаштырып келген. Ол чылдан эгелеп Лидия Алексеевна партия чырыдыышкынынга пропагандистеп ажылдаан. Партбюронуң даалгазы-биле ол каш чыл улаштыр Кадык камгалал министерствозунда партия өөредилгезин база хайгаарап, ол харысаалгалыг ажылды удуртуп турар. А диспансерде эртемниг коммунизм школазының пропагандизи. Марксизм-ленинизминиң классиктериниң ажылдарын, СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың чугула документилерин ханы сайгарып билир, коллективиниң кежигүннериниң медицина эртемнеринден аңгыда политиктиг айтырыглар-биле чепсеглээр дээш кызымак ажылдап чоруур эмчини дыңнакчылары-даа, аарыг кижилер-даа хүндүлээр. Ооң лекциялары, беседалары, тайылбырлары тодаргай чижектерлиг, факт, барымдаалыг. Социалистиг Төрээн чуртунуң ёзулуг хамаатылары болурунга кижилерни кижизидер талазы-биле ооң арга-методу хөй талалыг. Чүгле аарыг кижилерге эвес, коллективтиң кежигүннериниң бот-боттарының аразында эп-найыралдыг, бот-бодун билчир чорукче кичээнгейин угландырарын ол чедип ап турар. Чижээлээрге, СЭКП-ниң XXVII съездизиниң материалдарын өөренип турган, бир кичээлди мынчаар эрттирген: кичээлге Лидия Алексеевна эвес, а дыңнакчылар боттары хөй чугаа кылган. Диспансерниң ажыл-херээниң ут-шиин эде тургузар талазы-биле дыңнакчыларның санал-оналы, бодалдары, сүмелери солун-даа, сагынгыр-даа болган.

Кичээлдер бир-бирээзинге дөмейлешкек болбазын дээш Лидия Алексеевна хөй-ле методтарны, аргаларны ажыглап турар. Ол дээрге беседалар, дискуссия, дыңнакчыларның рефераттары-биле харылзаалары... Кичээлге ажыглаар көргүзүг материалдарын: схемаларны, диаграммаларны хөй нуруузунда боттары шиийып, белеткеп турар. Теоретиктиг материалдарны диспансерниң ажыл-ижи-биле холбаштырар, аарыг кижилерниң бажыңындан кээп эмнедириниң болгаш эмнелгеге чыдып алгаш эмнедириниң чамдык айтырыгларын кичээлге сайгарар талазы-биле дуржулгазы байлак.

Л. А. Охотникованың дыңнакчылары хөй-ниитичилер, боттарының мергежилиниң мастерлери.

Аныяк специалистерни белеткээр, республиканың чурттакчы чонунуң ортузунга санитарлыг билиглерни пропагандалаар айтырыгларга ол күжүн, билиин, энергиязын үндүрүп турар.

Лидия Алексеевна Охотникова бодундан болгаш дыңнакчыларындан шыңгыы негелделиг пропагандист, ханы болгаш хөй билиглиг коммунист. Ол кижи бүрүзүнүң пропагандизи.

В. БАЙЛАК.

ЧУРУКТА: пропагандист Л. А. Охотникова хостуг үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИН фотолары.

Бистиң чурттувуста ССРЭ

✦ **КУРГАН.** Областың чөөн талазында хөй ажыл-агыйларның механизаторлары илчирбе дугуйларлыг комбайннарны шелдерже үндүрген. Механизаторлар «Енисей-1200» деп күчүлүг комбайннарны алган дораан-на оларны ажылдаарынга белеткээн. Ол комбайннар чаашкын суунга ылбырап калган шелдерге доктаап дивес: шык тарааларны бастырарын шынарлыг хандырып турар. Ол комбайннарны башкарары база эптиг болганындан механизаторлар аңаа бедик үнелээшкинни берген. Урал чоогунда ажыл-агыйлар шыгаан тарааларны ажаап алырын улам шулуудаткан.

✦ **ТАШКЕНТ.** «Узбекхөвеңмаш» заводтуң конвейериниң хөвең арыглаар машиналарның баштайгы болуун Узбекистанның хөвең арыглап болбазырадыр бүдүрүлгелеринче чүдүрүп чоруткан. Ооң ачызында бо чылын-на волокнонуң шынарын дыка экижидер арга тургустунган. Хөвең арыглаар чаа машиналарны янзы-бүрү күчүлүг бүдүрүлгелерге ажыглаарын берген. Ол машиналар-биле чиңге нарын дуктуг үнелиг сорттарны арыглаар. Чаа техника хөвеңниң чидирин барык ийи катап кызырган. Чаңгыс ындыг комплексти ажыглаанындан алыр экономиктиг ажык — чылда 120 муң рубль болур.

✦ **КИЗИЛЬСКОЕ (Челябинск области).** Кизиль районнуң тараажылары боттарынга алган бедиткен хүлээлгезин алдарлыы-биле күүсеткен. Олар күрүне шыгжамырынга 150 муң тонна тарааны киирген азы пландан ажыр 30 муң тонна тарааны саткан. Ажыл-агыйларның ындыг хөй дүжүттү өстүрүп алырынга интенсивтиг технология дузалаан. Интенсивтиг технологияны ажыглаан шелдерниң гектар бүрүзүнден-не 10—15 центнер немелде дүжүттү алган.

✦ **БАКУ.** Азербайджанның гранаттар тараан шелдерин күстүң аяннынг өңнери улам каастаан. Гранаттарны болгаш оон кылган продукцияларны күрүнеге дужаар талазы-биле ында эң улуг аграр-сайгарылга каттышкыышкынының ишчилери ук культураны ажаап эгелээн. Республиканың агроүлетпүрү бо чылын боттарының заводтарынга 60 муң тонна гранаттарны болбаазыраткаш, садыг четкизинге киирер. Гранат садтары республикада чыл бүрүде өзүп турар, чүгле бо чылын безин бүдүн чартык муң гектар шөлдер немешкен.

✦ **ВЛАДИВОСТОК.** «Урал чүүл ажылдакчылары — көдээниң ишчилеринге» деп музыка фестивалының эмблемалары Ыраккы Чөөн чүкте крайның хоорайларын болгаш суурларын каастапкан. Москваның, Ленинградтың, Белоруссияның болгаш Прибалтиканың артистери ында чеде берген болгаш көдээ ишчилерниң мурнунга оюн-тоглааны көргүзүп эгелээн. Крайда филармония болгаш крайның агроүлетпүр комитеди чогаадыкчы коллективтерниң баар черлериниң адрестерин тодараткан, ховуларның, фермаларның коллективтери артистерни улуг сонуурган-биле көрүп, хүндүткелдиг көргүзүп турар. Музыка фестивалы Владивостокта стадионга театржыткан көргүзүг-биле доостур. Уссурийск болгаш Находка хоорайларга театржыткан көргүзүглер база болур, аңаа көдээниң ажыл-ишчилериниң социалистиг чарыжының тиилекчилери илередип, шаңнап-мактаарын көргеш.

✦ **КРАСНОЯРСК.** Үш чаа теплоход барык ийи чүс километр оруктуу эрткеш, Красноярскиден Ачинскиниң хем портунда чедип келген. Күчүлүг трайлер сөөртүкчүлер ук теплоходтарны Москва оруун тавартыр ында чедире берген. Ачинск порту Чулым хемде турар болганда Обь хемниң ол адырынга чүъктер сөөртүлгезиниң хемчээлин улгаттырары негеттинип келген. Ол хемни дургаар КАТЭК-тиң тудуг объектилеринче чүъктер сөөртүрү сөөлгү беш чылда бүдүн чартык катап өскен. Енисейде Красноярскиниң судно тудар черинге кылган ол теплоходтарны суг оруу-биле аңаа чедире бээр арга чок болганындан шоссе оруктуу мынчаар ажыглаан.

✦ **ЛЕНИНГРАД.** Көдүртүр күчүлүг кран хөй тонна аар конструкцияны чиңгн-биле көдүргеш, судно корпузунуң кырынга чедире берген. Электрилиг кацнаашкын чаштанчылары кызаңнаан соонда атомнуг чаа ледоколдуң корпузун тудуштуруп эптээн. Ол ледоколду Ленинградта Балтий заводунда тудуп турар. Ядролуг кывар чүүл-биле ажылдаар совет бешки атомнуг ледоколду тударының баштайгы чугула үе-чадазы мынчаар доозулган. Солаңгылыг куржаг далайларынга чүък сөөртүлгезиниң ажыктыын бедидеринге ол ледокол улуг рольду ойнаар.

— Бүгү ажылдарны шыңгыы график ёзугаар боттандырганының ачызында атомнуг ледоколду эптеп-тургузарының дараазындагы үе-чадаа ажылдарын кылып болурунуң аргазы тургустунган. Садыг флодунуң далайжыларынга судноларны тудар хуусаазындан эрте дужаап турар балтийжилерниң чаңчылы ындыг — деп, бүдүрүлгениң кол инженери В. Лупев чугаалаан.— Тудуг ажылдарын интенсификастаарын ажыглап турган, ледоколду чагыкчыларга 1988 чылда коллектив дужаар. Бо хевирниң баштайгы судноларын аңаа кылган соонда үеде күш-ажылды организастаарын болгаш техниктиг баазаны дыка сайзыраңгайжыткан — деп, ол уламчылаан.

Заводта бригада аргазы улуу-биле нептерээн. Эптээшкинни улуг-улуг агрегаттар аайы-биле чорудар чорук ажык дээр адаанга хол-биле кылыр ажылдарны дыка кызырган.

✦ **ТАУРАГЕ (Литва ССР-де).** Тудуг материалдарының Таурагеде каттыжыышкыны чаа шывыг материалын — армогидробутилди массалыы-биле бүдүрүп эгелээн. Бо чаа материалды ол черниң специалистери шывыг талазы-биле эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары-биле кады чогаадып кылган. Баштайгы ындыг шывыгларны Мурманск болгаш Иркутск хоорайларже чорудар. Армогидробутил — чиик, чуга болгаш эългир материал, ону соок болгаш шык температураларга ажыглаар, үлетпүр, чуртталга тудуунга хереглээр.

Чаа бүдүрүлге чылда миллион дөрбелчин метр шывыгны бээр.

(СЭТА).

ИШКИНДЕН МЕДЭЭЛЕР

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының ажыл-ишчилери ниитиниң малынга чем курлавырларын тургузарынга бар аргаларны ажыглаан. Ооң түңнелинде 932 тонна сигенни белеткээш, мал чемин кадагалаар беш кезек черде сараттаан. Салбыр пландан ажыр 127 тонна сигенни белеткээн.

• • •

Ол-да салбырның Борис Сатка удурткан бот-орулга-чарылгалыг звенозу бышкылаттынган участогунда мелекиң бирги ажаалдазында гектарга онаалтыр 35 центнерни, ийиги ажаалдазында 15 центнерни алган.

• • •

Ишкинниң Доора-Тал хову-трактор бригадазының шелдеринде дүжүт ажаалдазы адакталып турар. Тараа-биле чергелештир саваң белерин үргүлчүлеп турар. Үш тракторлуг, бир пресс-болдурукчулуг тос кижи составтыг звено 80 гектар аңгыстың саваңын белеп прессээш, 100 тоннаны белеткээн.

Саваңны болдуруп прессээринге болгаш пресс-подборщиктиң бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, саваңны чоокшуладыр сөөртүрүнге, белен прессти дажып сараттаарынга трактористер Чаш-оол Ондар, Владимир Сат, Ким-оол Кара-Сал, Борис Сат болгаш өскелер-даа эки ажылдаан, социалистиг чарыштың каш удаа тиилекчилери болуп турар.

М. СЕВЕН.

СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин—амыдыралга

ПАРТИЯ ХООРКОМУ БОЛГАШ АЖЫЛ-АГЫЙ МЕХАНИЗМИ

Вильнюс — бурунгу хоорай, ол ам чеди чүс харлаар, ооң-биле кады ол аныяк хоорай. Чүгле сөөлгү 40 чыл иштинде ооң девискээри 2,5 катап улгаткан, чурттакчы чону барык үш катап өскен, ында 550 муң кижи чурттап турар.

Литваның найысылалы чиңгине план ёзугаар комплекстиг хөгжүп орар. Амгы үениң чаагайжыды кылдынган хоорайын тударынга архитекторлар болгаш тудугжулар бойдустуң чаражын билдилиг ажыглап келген. Чаа тудуглар эрги Вильнюстуң кызыгаарын ыракта эртип чоруй барган. Үлетпүр бүдүрүлгелериниң чаа корпустары-биле чергелештир, элээн каш он муң чурттакчыларлыг районнар тыптып келген. Эрги хоорайны план ёзугаар чаарты кылып турар. Социал-культураның дыка хөй онзагай бажыңнары, чижээ, Опера болгаш балет театры, Спорт ордузу, Делгелге ордузу, Революция музейи, телекомплекс болгаш өскелер-даа Вильнюсту улам шиник киирип каастап турар. Тудут кылып тура улус ажыл-агыйының бүгү адырларының болгаш социал адырның балансылашкак болурунче үргүлчү сагыш салып келген.

Хоорайның үлетпүрү —хөй адырлыг девискээр-бүдүрүлге комплекизи. Совет Эвилелиниң бүгү булуңнарынче Вильнюстуң адрезин салган продукция чоруп турар. Бистиң станоктарывысты болгаш өрүмнеривисти, электри хемчээшкин техниказын болгаш электри каңналга дерилгелерин, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң кылыгларын, сөөлгү он чылдарда тургускан химия, радиоэлектрон, микробиология адырларының продукциязын 70 ажыг чурттардан көрүп болур.

Эртем-техниктиг депшилгениң айтырыгларын сайгарып корген партия хооркомунуң пленумунуң шиитпирлерин ёзугаар Вильнюста «Интенсификация» программаны ажылдап кылып турар. Ында эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин калбаа-биле нептередири, бүдүрүлгени организастаарын база эргелеп башкарарын сайзыраңгайжыдары, күш-ажылчы, материалдыг курлавырларны чеп ажыглаары, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дүргедедир хөгжүдери көрдүнген.

Көрдүнген хемчеглерниң амыдыралда боттанып турарының эвээш эвес чижектерин адап болур. Чижээ, «Пласта» заводтуң коммунистериниң инициативазы-биле бүдүрүлгени чаартырын комплекстиг чорудуп турар. Ол херекке улуг салыышкынын завод ажылчыннары боттары киирип турар: бүдүрүлгениң специалистериниң чогаадып кылганы роботтарны тургусканы мурнунда хол-биле кылыр операцияларга ажылдап турган он-он ажылчыннарны хостаар арганы берген, а ооң ачызында ажылдап турарларының санын көвүдетпейн бүдүрүлгениң өзүлдезиниң бедик темпизин чедип алыр арга бар апарган. Пластмассаларны артынчы чок болбаазырадып кылыр, робототехника ажыглаар автоматчыткан бедик бүдүрүкчүлүг бүдүрүлгени тургускан дээш заводтуң болук специалистери ССРЭ-ниң Күрүне шаңналын алган.

Литваның станок тудуушкунунуң баштайгызы — «Жальгирис» заводтуң техниктиг хевири таныттынмас кылдыр өскерилген. Удавас маңаа корпус кезектерин болбаазырадып кылырынга хереглээр автоматчыткан эде таарыштынылчал система ажыглалга кирер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү болгаш шынары чугаажок бедиир.

Техниктиг чаартылга ажылдары хоорайның хөй-хөй бүдүрүлгелеринде чорул турар. Ол сорулгага капитал салыышкыннарының үлүү 70 хуу чедир көвүдээн. Бүдүрүлгени чаарты кылырынга хоорайда туруп турар Литва ССР-ниң Эртемнер академиязы, дээди өөредилге черлери идепкейлиг киржип турар. Чижээ, химия болгаш химиктиг технология институдунуң чогаадыглары техниктиг бедик деңнелдиг. Институттуң ажылдап кылганы гальваника шывыглар талазы-биле технологиязы автомобиль, прибор, машина тудуушкун бүдүрүлгелеринде чедиишкинниг ажыглаттынып турар, оларның экономиктиг ажыы миллион-миллион рубль болуп турар.

Вильнюста чаа квартираларны чылдың-на 5 муң өг-бүле ап турар. Бир эвес 1961 чылда найысылалдың бир чурттакчызынга-ла 10,3 дөрбелчин метр чуртталга шөлү онаажып турган болза, ам 14,5 дөрбелчин метр. Бис моон соңгаар-даа чаа чуртталга бажыңнарын тударының темпилерин немей өстүрер, эрги чуртталга фондузун чаагайжыдар. кооперативтиг болгаш хуу бажыңнар тударын калбартыр деп планнап турар бис.

Амгы беш чылдың пландары хоорайның амыдыралының бүгү-ле адырларынга күжениишкинниг. Вильнюстуң ажыл-ишчилери 1986 чылда-ла планныг даалгаларның деңнелин эртем-техниктиг депшилгени дүргедедириниң, бүдүрүлгени интенсификастаарының, сагылга-чурумну болгаш организастыг чорукту быжыглаарының күзели-биле бедидер деп шиитпирлээн. Пландан ажыр хөй продукцияны олар бээр. Улустуң хереглел бараанпарының 500 чаа хевирлерин бүдүрерин шиңгээдип алыр.

Партияның хоорай комитединге партия организацияларында, күш-ажылчы коллективтерде ажыл-херектерниң байдалының дугайында, социалистиг чарыштың чоруп турарының дугайында медээлер, янзы-бүрү саналдар, шүгүмчүлелдиг сагындырыглар кээп турар. Кижилерниң харысаалгазы, инициативазы кескүзү-биле өзүп турар, а ол чорук бүдүрүлге көргүзүглериниң бедииринге, амыдыралдың бүгү-ле адырларынга хөгжүлде темпилериниң дүргедедиринге ындыг болуп турар.

Ооң-биле кады чамдык ажылдакчылар ам-даа шушпен, эрги ёзу-биле ажылдаар хевиңнүг болуп турарының фактылары бар, ындыглар ажылының багай шынарлыын «боттугу» чылдагааннар-биле агартырын оралдажып турарлар. Партияның хоорай комитеди ындыг чүүлдер-биле шиитпирлиг демисежип турар. Вильнюсчулар ындыг негелделиг болгаш принциптиг чорукту чүүлдүгүнүп турарын күш-ажылчы коллективтерге ужуражыышкыннар көргүзүп турар.

Хоорайның чамдык бүдүрүлгелеринде продукция шынары ам-даа багай. Транспорт, амыдырал хандырылга, садыг ажылында шиитпирлеттинмээн айтырыглар бар. Коммунистер ол айтырыгларны көрүп турар болгаш оларны шиитпирлээр талазы-биле ажылды холга алгаш. Күш-ажылдың түңнелдериниң үнелээрде кол чүүлдер—ажыл-херекчи чорук, янзы-бүрү артык бадыткаашкыннар, аазаашкыннар чокка боттуг түңнелдерни чедип алганы, ажылга инициативчи, кижилерге кичээнгейлиг болуру, хуула биче сеткилдиг база сагылга-чурумнуу. Хоорай комитеди совет, ажыл-агый болгаш хөй-нииити организацияларының ажылын холгаарлавайн турар. Ол бодунуң политиктиг удуртулгазын күш-ажылчы коллективтерде коммунистерни, партия организацияларын дамчыштыр боттандырып келген. Вильнюстуң хөй муң коммунистиг отрядының эң хөй кезии шуут-ла материалдыг бүдүрүлгеде ажылдап турар. Коммунистер социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда туруп, боттарының үлегер-чижээ-биле эштерин чогаадыкчы, бедик бүдүрүкчүлүг, шынарлыг ажылче баштап турар.

Дыка хөй эргижирээн чүүлдерни ап октап турар амгы байдалдарда партия организацияларының, коммунистерниң ролю дыка бедээн. Ол болуунуң ажыл-чорудулгаазын үнелээрде партияның эге организация бүрүзүнге дилээшкинни, хевирлерни болгаш аргаларны чаартырының, бот-шүгүмчүлекчи болгаш принципиалдыг болурунуң байдалын тургузарын негеп турар.

Кылган чүүлдеривис улуг болгаш үр хуусаалыг ажылдың чүгле эгези деп билип турар бис. Ынчалза-даа ол шын орук дээрзинге бүзүрелдиг бис. Вильнюсчулар, бүгү совет улус ышкаш, ынак Төрээн чуртунуң улам ынайгы чечектелиишкининиң херээнге бүгү күжүн болгаш энергиязын бээр.

Владисловас МИКУЧЯУСКАС,
Литваның Компартиязының Вильнюс хоорком unуң бирги секретары.

(ПМА).

1986 чылдың октябрь-декабрьда шуут шериг албанының доктааткан хуусаазын эрттирген шериг албанныгларны курлавырже халаар болгаш шуут шериг албанынче хамаатыларның ээлчеглиг келдириишкининиң дугайында

ССРЭ-ниң камгалал министриниң ДУЖААЛЫ

1986 чылдың сентябрь 27. № 206 Москва хоорай.

«Бүгү-ниити шериг албанының дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузун ёзугаар дужаарым болза:

1. 1986 чылдың октябрь-декабрьда шериг албанының доктааткан хуусаазын шуут эрттирген шериг албанныгларны Совет Армияның, Шериг-Далай флодунуң, кызыгаар болгаш иштики шериглерниң хүрээлеңинден халаар.

2. Бо дужаалдың 1 пунктузунда айыткан шериг албанныгларны халааны-биле холбаштыр келдириишкин хүнүнде 18 харлаан, шуут шериг албанынга келдирериинден соңгаарлаттырар чылдагаан чок, а ол ышкаш келдириишкинден соңгаарлаткан хуусаазы четкен, шеригге келдиртир ужурлуг хамаатыларны Совет Армияже, Шериг-Далай Флодунче, кызыгаар болгаш иштики шериглерже 1986 чылдың октябрь-декабрьда келдирер.

3. Дужаалды бүгү роталарга, батареяларга, эскадрильяларга болгаш корабльдерге чарлаар.

ССРЭ-ниң камгалал министри.
Совет Эвилелиниң Маршалы С. СОКОЛОВ.

ОРУКЧУЛАР

Улуг-Хемниң Шагаан-Арыгда орук септелге-тудуг участогунуң орукчулары районнуң ажыл-агыйларының аразында оруктарны дескилеп, септээр талазы-биле кызымак ажылдап турар. Участок начальниги П. Шевцов, мастер Чепрасов орукчуларының күш-ажылын шын организастаар, оларның эдилеп турар техниказы бичии-даа туруушкун чок ажылдаарын хандырар талазы-биле боттуг дузаны чедирип келген.

Торгалыг — Чодураа аразының оруунда ажылдап турар тракторист Биче-оол Хеймер-оол болгаш грейдер машинизи Белекчи Доңгак кызымак ажылдап, планныг даалгаларын доктаамал ажыр күүседип турар. Олар кыш дүжер бетинде оруктарны эки дескилээр дээш бо хүннерде ажылдың темпизин дүргедеткен.

У. ДҮЛҮШ, орук мастери.

БОК ТУДУП ЧИИР ДЕЙ БЕРГЕН

Тес-Хем районнуң Шуурмак суур каас-чараш бойдус-чурумалдыг черлериниң бирээзи. Мында «Тыва агроүлетпүр тудуг» каттыжыышкынының ыяш белеткээр пунктузу бар. Бо бүдүрүлгениң бүдүрүп үндүрүп турары дилиг материалдарын ажыглавайн турар чер республикада барык чок деп чугаалап болур. Ооң белеткеп кылганы дилиг материалдарын Эрзин, Тес-Хем районнардан аңгыда өске-даа черлер хереглээн хире-шаа-биле ап турарын билир бис.

Ыяш белеткээр пунктунуң албан чериниң турар чери улуг эвес шөлдү ээлеп турар. Ооң чанында ыяш диилдирер цех, чазаныр мастерская доктаамал ажылдап турар. Бүдүрүлге артынчылары — хирээндилер, чоңгулар, брактап каапкан ыяштар артынчыларын күчүлүг трактор-биле ол-бо талаларже иттирип каапкан болгулаар. Ынчангаш ол бок ында оваалаттына берген чыдар-дыр. Чамдыкта ол бокту самосвалга чүдүргеш, чоогунда ажык шөлге душкан-на черинге төп кааптар. Пунктунуң чоок кавызын аян-шиичи киирип, чаагайжыдарының орнунга бокту оваалаандыр төп турарындан ол кавыны бок тудуп чиир дей берген болгаш ыяаар эртери бергедеп бар чыдар.

Өрт айыылын болдурбас талазы-биле хемчеглерни боттандырып чорутпайн турарын демдеглексеп тур мен. Пунктунуң девискээринде от-биле оваарымчалыг болурунче кыйгырып турар лозуң, плакаттар көзүлбес. Ында-мында оваалаалып калган чоңгу, хирээнди аразында пунктунуң ажылдакчылары таакпылап базып турары канчап-даа таарышпас. Өртке удур тайылбыр ажылын чорутпайн турарының түңнелинде мооң мурнунда чылдарда ыяш белеткээр пунктуга ийи удаа улуг өрт болган. Машина, трактор болгаш пилорама эрттенгеш, ыяш белеткээр пунктуга дыка улуг когараалды чедирген.

Ыяш белеткээр пунктунуң девискээрин арыг-шевер тургузар, ооң чаагайжыдылгазын болгаш шимелдезин көрүштүг кылдыр дерир талазы-биле улус депутаттарының Шуурмак кодээ Советиниң күүскому болгаш ол пунктунуң удуртукчулары (начальниги Б. Ч. Ховалыг) дарый хемчег алыр үе келбээн бе?

Д. МИЖИТ.

ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН

БЕРЛИН. ГСЧП-ниң ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң болгаш национал камгалал чөвүлелиниң Даргазы Эрих Хонеккер Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Каттышкан чепсектиг күштериниң Кол командылакчызы, Совет Эвилелиниң Маршалы В. Г. Куликовту аңаа хүлээп алган. АКШ-тың болгаш ооң НАТО талазы-биле эвилелчилериниң авантюристиг шериг-политиктиг угланыышкынының мурнунга социалистиг дем каттыжылга чурттары серемчилелдиг бедик чоруун көргүзер, тайбыңны хандырарынга болгаш социалистиг чаалап алыышкыннарны камгалаарынга эргежок чугула бүгү-ле чүүлдерни кылыр ужурлуг деп ужуражыышкынга демдеглээн.

ГСЧП-ниң ТК-зының Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң национал камгалал министри Гейнц Кесслер, ГСЧП-ниң ТК-зының Политбюро кежигүнү, ГСЧП-ниң ТК-зының секретары Эгон Кренц база ол ышкаш Германияда совет шериглер бөлүүнүң Кол командылакчызы, армия генералы В. А. Беликов ужуражылгага киришкеннер.

(СЭТА).

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ХАНОЙ. Вьетнам индустриязының Хоабинь ГЭС-тиң улуг объектизиниң тудуунда вьетнам ажылчыннарның болгаш совет тускай эртемниглерниң ВКП-ның VI съездиинге алдар болдурган социалистиг чарыжы калбак хемчээлдиг болуп бар чыдар.

ГЭС-тиң тудугжулары суг моондаан тудуп, тургузарынга графикти мурнап, шалыпчы ажылдап турарлар. Чүгле август айда безин олар плотинаның дээвүнге 28 муң кубометр бетонну эккеп куткаллар. Мурнундагы айга бодаарга, ол 3 муң кубометр хөй болуп турар. Дагдыг черниң бодуунче хаңылап кире бээр станцияның машина залының тудуу бедик темпилиг чорупту турар. ГЭС-тиң бирги энергия блогун 1987 чылдың төнчүзүнде киирери планда көрдүнген. Бо ажыл вьетнам ажылчыннарның болгаш инженерлерниң хөй кезиинге чаа чүүл болуп турза-даа, коллектив мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлеп турар.

Вьетнам эш-өөрү-биле бир демниг ажылдап турар совет тускай эртемниглерниң талазындан оларга чедирип турар боттуг дузазы — чедиишкинниң кол факторларының бирээзи болуп турар. Хоабинь ГЭС чурттуң улус ажыл-агыйынга национал кадрлар белеткээриниң ажыктыг чери болу берген.

ГАВАНА. Кубада куба-совет этнография экспедициязы хову ажылдарын кылып киирипкен. Кайгамчык эртем ажылын — республиканың этнографтыг атлазын тургузарынга информацияны ол экспедиция чыып турар. Шинчилекчилер чурттакчы чоннуң амыдырал байдалының болгаш этниктиг составының, шаандакы чаңчылдарының болгаш ёзулалдарының, архитектуразының, кедээ ажыл-агыйны чорудар аргаларының дугайында дыңнадыг-медээлерни чыып ап, улусчу чогаадылганың дузалал хевилери-биле болгаш аңгы-аңгы ус-дарган чүүлдери-биле таныжарлар.

1980 чылда этнография талазы-биле совет-куба дугуржулгага ат салганындан бээр кады чорудар эртем шинчилелдери чурттуң барык-ла бүгү провинцияларынга организастаттынып келген деп, экспедицияның удуртукчузу Мария Магдалена Перес журналистер-биле беседазынга айыткан. Совет Эвилелинден келген бистиң эш-өөрүвүстүң бо нарын, хөй күш үндүрер ажылга киирип турар үлүүн канчаар-даа аажок улуг кылдыр санап турар бис деп, ол чугаалаан. Боттарының бүгү талалыг болгаш ханы, эртемге үндезилеттинген билиглерин харам чок үлешпишаан, олар бисте улуг дузаны көргүзүп турарлар. Херек кырында бистиң чуртувуска революция болгуже чедир билиглерниң бо чугула адырынга куба национнуң төөгүлүг болгаш культуралыг үндезиннериниң дугайында эртем ажылдары чорутттунмайн турган.

СОФИЯ. Хөй-хөй совет автомобиль башкарыкчыларынга — «Жигули» ээлеринге билдингир «Аа старт» дээр аккумуляторлар (оларны Болгарияның Толбухин хоорайда бүдүрүп үндүрүп турар) ам шуут таныттынмас апаар. Ооң эбонит корпузун ам термо-пластика-биле солуп каапкан. Ол белен чарылбас, дамдылап, акпас база банкыларда электролиттиң деңнелин шын тодаралдырынга таарымчалыг байдалдыг болуп турар. Аккумулятор техниктиг хандыраганы шоолуг негевес. Автомобильдер башкарарынга ынак кижилер ону ам болгар магазиннерден садып ап болурлар. Термопластикадан кылган корпустарның автоматчыткан бүдүрүлгезиниң чаа цегиниң тудуу Толбухинниң заводунда дооступ турар. Оларны «Жигули» дерилгезинге херегээзи-биле Совет Эвилелинче база чорудар.

БЕРЛИН. ГДР-ниң арга-арыг ажыл-агый институдунуң тускай эртемниглери шивилер чүгле аргага өзер дээр билдингир бадыткалга чөрүштүр ийе бүрүтүг бо ыяштың бичии шетчигештерин теплицаларда өстүрүп турарлар. Республикага чылдың-на ындыг арга-биле 150 муң хире шивилер «амыдыралче оруктуу» ап турарлар. Чылыг байдалдарга өстүрген ыяштар кайгамчык эки шынарлыг болуп турарлар. Олар соокту шыдамыккай ажып эртип, бедип өөрүп дүрген болуп турарлар. Эртемденнер чаа олурткан ыяштарны беш чыл дургузунда хайгаарап көөрлер. Ооң соонда оларны арыг иштинге аппарып олуртуп турарлар. Шивилерни чылыг черге өстүрер арга ооң үрезинин тарып өстүрериндан дыка ээр, хөй чарыгдалды үндүрерин негеп турар. Ынчалза-даа, эртемденнерниң санап турары-биле алырга, олар ол чарыгдалдарның орнун чаңдырып берип турарлар. Чугаа болза, долгандыр турар бойдусту камгалаарының дугайында чорып турар ышкажыл.

(СЭТА).

МИНИСТРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

МАНАГУА. Никарагуаның чону сандиножу улусчу революцияның чаалап алыышкыннарын камгалаарынга белен болгаш америк империализмниң дорт агрессиязын ойтур шаап шыдаар деп, республиканың камгалал министри Умберто Ортега медеглээн.

Сөөлгү неделяда муң-муң эки туражылар сандиножу улусчу армияның, курлавыр батальоннарының, улусчу милицияның отрядтарының хүрээлеңинде бижидип алганнар. Олар Никарагуаже америк шериглерниң, төп разведка эргелелиниң хөлзиленикчилериниң кандыг-даа шургуп кириишкинин ойтур шаап шыдаарлар. АКШ-тың администрациязының агрессиги белеткелдериниң мурнунга чурттакчы чоннуң шериг белеткелин бедидер сорулга-биле ажылчыннар, тараачыннар, студентилер, албан-хаакчылар бүдүрүлгелерде, албан черлеринде, кедээ ажыл-агый кооперативтеринде шериг белеткелин эртип, боо-чепсекти ажыглап билиринге өөренип турарлар.

(СЭТА).

КАДЫК КАМГАЛАЛ ХӨГЖҮЛДЕЗИ

ГАВАНА. Кубаның Компартиязының ТК-ның Бирги секретары, Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро «өг-бүле эмчизиниң» национал программазының Кубага боттандырып чорударының перспективаларын бедик-биле үнелеп көрген. Ол программаны боттандырып чорудары-биле бо чылдың октябрь айдан эгелээш Кубаның найысылалында ажылдап эгелээн медицина ажылдакчыларының бөлүү-биле ол ужурашкан.

Ол специалистерниң чаа бөлүү муң ажыг кижи болгаш «өг-бүле эмчизиниң» программазынга дүүштүр белеткеп үндүрген кадык камгалал ажылдакчыларының дөрткү улуг отряды болур деп, Ф. Кастро демдеглээн. Ол программаны республиканың ээлэн каш районнарынга амыдыралга боттандырып чорудары эң-не эки түңнелдерни берип турар. Келир үеде «өг-бүле эмчизиниң» системазынга ажыл республиканың медицинаның дээди өөредилге черлериниң доозукчуларының профессионалдыг белеткелинге чугула үе-чада болур ужурлуг.

(СЭТА).

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ТОКИО. Японияның даштыкы херектер министри Таданси Куранари биле АКШ-тың күрүне секретары Шульцтуң аразында болган чугаалажыышкыннарга Токио биле Вашингтонnuң аразында садыг-экономиктиг чөрүлдээлер кол тема болган. Япон солуннарның херечилеп турары-биле алырга, япон болгаш америк монополияларның аразында кар-жы-дошкун «садыг дайынының» фронтуларынга дүшкүрлүг чорукту олар кошкадып шыдавааннар. Ужуражыышкын кандыг-даа практиктиг түңнелдерлиг болбаан. «Харылзааларны доктаамал үргүлчүлээринге белениге» бот-боттарын бүзүредири-биле ук ужуражыышкын доозулган деп, ол черниң парлалгазы демдеглеп турар.

(СЭТА).

ЧУРУКТА: Порту хоорайның хевири. Хоорай Португалияның Атлант эриктеринде туруп турар. АДН—СЭТА-ның фотозу.

БЕЛЕТКЕЛ УЖУРАЖЫЛГА

ВЕНА. Конгресстерниң делегей төвүнүң — Хофбург ордузунуң бажыңында 35 чурттуң күрүне туктарын көдүрген. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың киржикчилери күрүнелерниң төлээлекчилериниң белеткел ужуражылгазы ажылын ында эгелээн. Ооң ажылында Европаның 33 күрүнезиниң база ол ышкаш АКШ-тың болгаш Канаданың делегациялары киржип турар. ССРЭ-ниң делегациязын онза даалгалар талазы-биле элчин И. Ю. Андропов удуртуп турар.

Бо шуулганның сорулгазы — Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың киржикчилери күрүнелерниң төлээлекчилериниң үшкү ужуражылгазының ажылын организастаар талазы-биле шиитпирни хүлээп алыры боор турар. Ол бо чылдың ноябрь 4-те Австрияның найысылалынга ажыттынар.

Австрияның даштыкы херектер министри Петер Янкович байыр чедирип, чуве чугаалаан. Ужуражылганың делегейге улуг ужур-дузазын ол демдеглээн болгаш ооң киржикчилеринге чедиишкинни австри чазактың өмүнээзинден күзээн.

(СЭТА).

ХЕРЕКСЕВЕЗИ ОЛ БЕ?

Бо чылдың август 8-те үнген № 186 «Шынның» дөрткү арнында парлаттынган тудугжу Д. Доңгактың «Хайгааралга алыр» деп эгелиг түүлүнде дүвүренчиг бодалдарны ноомчаащ, чамдык бодалдарымны илереттим.

ТАР турган үезинде-ле пролетариаттың улуг баштыңчызы делегейде хосталгага ынакшылдыг кижилерниң өңнүү болгаш башкызы В. И. Ленинге хүндүлел кылдыр Бии-Хем биле Каа-Хемниң белдиринде дагны Ленин деп адааш, даштар-биле улуг хемчээлдиг ужуктер кылып, «Ленин» деп сөстү кайы ырактан көстүп турар кылдыр агарты чугайлаан турган.

1949 чылдың төнчүзүнде, бешен чылдар эгезинде ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң бюрозунуң шиитпирин ёзугаар ырда кирген Дөге даан Ленин кылдыр адаар дээш. Дагга чугула материалды чедиртип алгаш, Ленин деп сөстү даш-биле бижээш чугайлаар ажыл хоорайның башкы, эмчи училищелериниң, кедээ ажыл-агый техникумунуң комсомол комитеттеринге онаашкан. Бистиң башкы училищезиниң үшкү курузунуң сургуулдары башкыларывыс, сөөлүнде Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкылары болганнар. С. Ч. Уроков, И. Ч. Эргил-оол, П. И. Мазуревский, РСФСР-ниң школазының алдарлыг башкызы Н. А. Мистрюкова оларның болгаш оон-даа өске башкыларывыс удуртулгазы-биле бир суббота, воскресенье хүннеринде ол ажылды кылган бис. Дашты, чугайны машинага чүдүргеш, дагның белин эрттир дөгүдүп бээрге, оон өрү боттарывыс чүктеп дажыглап турган, дагның шыпшык бажынга чедирип алган бис.

Бүгү ажыл сагыш-сеткилдиң ханызындан күүсеттинип, эң-не кижизиг, буянныг кижиниң мөңге чырык адынга тураскаатткан ажыл бүдүрүп турарывысты ханызы-биле медерелп билип турган бис. Аңаа башкылардан, сургуулдардан аңгыда ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң секретарьлары киржип, ажылывысты дорт удуртуп турган.

Оон бээр эвээш эвес үе эрткен. Амыдыралда чаа чүүлдер көвүдээн. Тыва автономнуг область ам Тыва АССР апарган. А ооң күрүне тугунда Ленин болгаш Улустарның найыралы орденнер чайнап чоруур. Найысылалда ниити билиг школаларын санаваска безин ортумак болгаш дээди өөредилге черлери хөй.

Сентябрь ортан үезинде, дыштаныр хүнде, Ленин дагже агаарлап үнүп чордувус. Тудугжу В. Доңгактың солунда бижип турарын чөптүг деп көрүп, байдалды караавыс-биле көрдүвүс. Үжүктер үрелип чыдар, чугайы оңгап. Кызыл тук оңуп, куурарып калган, арта самдар. Ол бүгүнүң каракка чаржынчыы дегет. Куруг шилдер, консерва савалары мырыңай үжүктер чанында.

Партияның болгаш күрүнениң көскү ажылдакчызы, ССРЭ-ниң күрүне шаңналының лауреады, Тываның улустуң чогаалчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Салчак Калбакхорекович Тока орук демдеглелинге канчаар бижээнин сактып көрээл: «Ту-154» деп улуг агаар корабли Элегес-Аксының кырындан ээпкеш, Улуг-Хемни кешкеш, Ленин деп бижип каан Дөге дааның кырынче улам кедурлүп, буурул баштыг Саян даанче углапкан. Улуг чурттуң чүрээ Москваже ужуп олурарывыс ол. Ырда кирген Дөге даан Ленин деп тываларның адап каапы тавары-даа эвес болгай. Ол дээрге Саян дааның ындында, Улуг-Хемниң эриинде, Азия диптиң төвүнде чурттап турар тыва чоннуң улуг баштыңчы Ленинге хүндүткели-дир».

Хоорайның тураскаалдыг болгаш төөгүлүг черлерин, ол ышкаш Ленин даан кичээнгейге ап, чаартыр дээш, бирги ээлчегде ВЛКСМ хоорокомунуң секретарьлары, найысылалда дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринде комсомол организацияларының дарый хемчег алыры эргежок чугула.

И. КЕЛИК-СЕҢГИ.

ДЕТКИИР ХЕРЕК

Кызыл районда «Х Улуг Хурал» совхозта чурттап турар Чаш-оол Бай-Кара чоокка чедир-ле ажыл-агыйның тудуг бригадазынга ажылдап, ус-шевер чазаныкчы чораан. Чаа туткан бажыңнарның эжиктерин, соңга рамаларын чазап турда, аңаа чедер шевер кижи чок турганын баян-колчулар эки билир. Назылап кырааш, ол пенсияже үнген. Анынаадан ажылдап өөренип калган кырган черле анаа орбас. Бир-ле чүвени узангаи турар.

Кырганы бир хүн совхоз директору келдирткеш, амыдырал-чуртталгазын сонуургап айтырып ора, совхозтуң малчыннарынга өг ыяжындан чазап көрзүңерзе кандыгыл, деп санал киирген.

— Кылып чорааш ажылымна болгай. Шенеп көргей-ле мен — деп, ол харылап каан. Совхоз бүдүрүлгезинге кады ажылдап чорааш эштери Николай Узун-хыс, Мекпер Чанчыы-биле дугуурушкаш, час эгезинде өг ыяжын кезип белеткээш, чазап эгелээшнер. Ус-шевер чазаныкчылар чыл эгезинден бээр тос өг ыяжын чазап доосааш, совхозка хүлээдип берген. Оларның чазааны тос дугаар өгнү чаа малчыннаан Аркадий Байыр-оолдуң өг-бүлезинге берген.

Өг кылыкчылары он дугаар өгнү чоокку хүннерде чазап доосааш, совхозка хүлээдип бээр деп турар. Өг чазаар ажылды доосааш, кышкы үеле шанак чазаарын чазаныкчылар хүлээнген.

Бир эвес чазаныр тускай чер бар болза, олар чылдың кайы-даа үезинде чазангаш, малчыннарның чагыын күүседип болурунуң аргалары бар боор турарын олар чугаалап турар. Ынчалза-даа совхоз дирекциязы ус-шевер чазаныкчыларга ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээринче кичээнгей салбайн келген. Ажыктыг үүлени бүдүрүп турар ус-шевер чазаныкчыларга деткимче херек. Ажыл-агыйның удуртукчулары бо айтырыгны өөренип көөрү чугула.

Б. МАНДЫП-ООЛ.

ЧЕДИИШКИН БАР-ДАА БОЛЗА...

Чадаанада райүлетпүр комбинадының коллективи он ийиги беш чылдың бирги чылының онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты бригадалар, цехтер аразынга калбарткан. Күш-ажылчы маргылдааның түңнелин доктаамал үндүрүп турар.

Бо чылдың эрткен сес айларында В. Сат удуртуп турар өг кылыр бригада чарышка тиилекчи болган. Бригаданың чазаныкчылары өг ыяжы чазаар база ону дерир материалдар-биле четче хандыртынган. Чазаныкчы бүрүзү бар курлавырларны долузу-биле ажыглап, мурнакчы дуржулганы ажылынга калбаа-биле ажыглап турар. Кижи бүрүзү даандырган ажыл-херек дээш харысаалгалыг. Чазаныкчы бүрүзү кайы-бирээзин солуптар мергежилдиг. Чазаныкчылар Д. Монгуш, Е. Монгуш аныяктарның дагдыныкчылары.

Чугай орттедир, мебель кылыр бригадалар эрткен сес айларда планныг онаалдаларын база чедиишкинниг боттандырган.

Комбинаттың ажылында чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир чоннуң херелгел бараанныарын бүдүрер, чагыглар күүседир план күүсеттинмээн. Ыяш диилдирер цех сес айларның планын күүсетпейн барган. Планныг онаалдаларның күүсеттинмейн барганын ыяш сөөртүр чериниң оруу үрелгени, пилорама турар чери суг алганы-биле чылдагааннап турары канчап-даа таарышпас.

Б. МОНГУШ.

Тайылбыр булуңу

ТОДАРГАЙ АЖЫЛДААР

Ядролуг болгаш космос чепсектериниң талазы-биле совет-америк чугаалажыышкыннар үш ай чапсарлаашкын соонда дагын эгелээн. Ийи таланың төлээлекчилериниң бо онза чугула ужуражыышкыннарының алдыгы ээлчээн эгелээни бо. Ук ужуражыышкыннар Чер кырынга боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадырынче болгаш оларны космоска нептередип тургуспазынче, ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаарынче болгаш кызыгаарынче, бир дөмей айыыл чок байдалдыг турарының негелдезинге шыгый дүүштүр стратегтиг турумчулганы быжыглаарынче, кайы-кайызынга таарышкан дугуржуушкунну чедип алырынче угланган.

Совет Эвилели бар ындыг дугуржуушкунну хажык чок барымдаалап турарын фактылар бадыткап турар. Чугаалажыышкыннарда совет туруштуң үндезини — СЭКП-ниң XXVII съездизиниң даштыкы политика талазы-биле айтыышкыннары, космос делгеминче боо-чепсектерни үндүрер чорукту иделгелдии-биле соксаткан турары, амгы чүс чылдың төнчүзүнге чедир ядролуг боо-чепсекти үе-чадалап узуткаарының талазы-биле бо чылдың январь 15-те М. С. Горбачевтуң көдүрген программазының чүүлдери болуп турар.

Мооң мурнунда-ла болгулаан чугаалажыышкыннар үезинде-ле совет таланың киирген саналдарында ол туруушту тода көргүскен, ол саналдарда бистиң чүгле алыс сорулгаларывысты долу хемчээлинге көргүскен эвес, харын Каттышкан Штаттарның туружун барымдаалаан эптежип болгу дег шиитпирлерни база саналдап турар. Космостан согуушкун таварыштырар боо-чепсектерни бүрүн хоруурун чедип алырын Совет Эвилели оралдажып турар болгаш тайбын космос дээш туржуп турар. Совет тала ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың өске таланың девискээринге чеде бээр ядролуг боо-чепсектерин хандыр, 50 хуу кызыырары дээш, Европага ортумак ыракшылдың америк болгаш совет ракеталарын узуткаар дээш, ядролуг шенелделерни кайызынга-даа таарышкан үндезинге соксадыры дээш туржуп турар.

Ядролуг чазылдырыгларны бо чылдың төнчүзүнге чедир чорутпас дугайында Совет Эвилелиниң чугаалажыышкыннарга чапсар үезинде хүлээп алган чаңгыс талалыг шиитпири тодаргай барымдаа болур. Совет ядролуг чепсек шенээр черлерде чыл ажыг үе дургузунда ыржымшылаан байдал — ол дээрге политика болгаш шериг талазы-биле боттуг чорук-тур. Совет мораторийни делегейде, америк хөй-нииити-даа, АКШ-тың конгрессиниң аажок хөй кезии-даа калбаа-биле деткип турары таварылга эвес-ле болгай.

Ядролуг боо-чепсектерни боттуу-биле кызырар чорукту чедип алырынче чугаалажыышкыннар үезинде Каттышкан Штаттар чүткүл салыр деп, америк делегацияның баштыңы Женевага келгеш медеглээн. Ол сөстер идегел салыксанчыг сөстердир ийин, ынчалза-даа олар Вашингтон администрациязының хөделиишкиннери-биле, чугаалажыышкыннының мооң мурнундагы ээлчеглериниң үезинде америк таланың чаңнааашкыннары-биле кандааргa-даа дүүшпейн турар. Бир эвес дээди деңнелге совет-америк ужуражыышкын соонда болгулаан америк акциялары — түлгедиишкиннерни чыскаай салыптар болзувусса, кедергей дүвүрээзиниг байдал бистиң мурнувуска тода көстүп келир. Ол ужуражыышкын болганындан бээр Женевага совет-америк беш чугаалажыышкын болган. «Сылдыстар дайыннарының» программазын АКШ күштелдирбишаан, спутникке удур АСАТ дээр комплекстиң, диптер аразынга ужутар баллистиктиг чаа ракетаның, чаа самолёттарның болгаш суг адаанга чоруур хемелерниң шенелделерин чорудуп, өске-даа деранн хемчеглерни ап, стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының дугайында ийиги керээден үнериниң дугайында медеглеп турар. Ядролуг чазылдырыгларга совет мораторийниң күштүг болуп келген үезинин дургузунда АКШ болуруң ядролуг чепсек шенээр черлеринге шенелделер 20 удаа эрттирген.

Америк тала чугаалажыышкыннарга бурунгаарлаашкын чедип алырынга амдыгаа чедир шаптыктап, хөй-нииитини аймаактырар сорулга-биле кажарлаашкын кылып, чугаалажыышкыннар шымбай чоруп турар дээр хоонгут хоозун медеглээшкиннерни-даа кылып турар.

Совет тала чугаалажыышкыннарны чаңгыс черге тап таашкындан бурунгаарладыр, аңаа херек кырында түңнелдерни черле чедип алыр дээш туржуп турар. «Компромистиг-даа бол, харысалгалыг шиитпирлерни кады хүлээп алырының эң-не үнелиг үези амдызында бисте бар. Ынчалза-даа үе шаг кончуг дүрген эртип турар-дыр. Ядролуг чепсектиң үези делегей төөгүзүнүн таварып эрткени бүгү үелерниң эң кысказы хире-дир. Ынчангаш харын тодаргай ажыл-херектер ам чугула херек-тир» деп, чехословак «Руде право» солуннуң кол редакторунуң айтырыгларынга харыылап тура, М. С. Горбачев медеглээн.

Юрий РОМАНЦОВ,
(СЭТА).

Дөрттеп дискен одуруглар

Сен чок черге —
ай чок дүн дег,
Карактарым
согурара
берген ышкаш.

Сен бо турда —
аяс хүн дээш,
Хамык чүве
чечектели
берген ышкаш.

* * *

Арга-арыг ортузунда
Будуу сынмаан ылаш-ла чок.
Арыг,
шынчы ынакшылга
чүрээ кыпкан
Буугуп калган
сеткил-хөөнүг
кижи-ле чок.
Кыштын хүнү чырык-даа бол,
Кыпкан от дег, чылдыр эвес.
Ынакшылды билбээн кижи
Ырлай албас, боску тунук.

С. МАЙНАК.

ТЫВА УЛУСТУҢ ШООДУГЛУГ ЧЕЧЕН СӨСТЕРИ

Ээ, сени-даа —
Ыт ышкаш дүрлүп удуур сен бе?
Куш ышкаш дүннеп хонар сен бе?

Ээ, сени-даа
Чолдак бодуң узай бээр дээн сен бе?
Чок-ла бодуң байый бээр дээн сен бе?

Ээ, сени-даа —
Теве кудуруу черге четкиже
Тениң мыйызы дээрге шаштыкыже.

Ээ, сени-даа —
Дис кырынга олурар диис сен бе?
Дыт бажынга олурар диин сен бе?

А. ООРЖАК.

Барыын-Хемчик район.

Аныяк үннер

ЧАШ КИЖИ

Ыяңгылыг үнүг
Айлаң куштар чараш.
Ындыннангаш ырлыг
Аныяктар хөглүг.

Чаңывыска бажынга
Өөскээнн маңаааннар.

Чаштың ыызы дыңналган,
Өөрүшкүнү кывыскан.

Ажы-төлдүг болдум.
Амыраам сээ, четтирдим.
Чаштың ыызын дыңнааш,
Чаржалаштыр ырлаайн.

АНАЙЛАРЫМ

Анайларым чаптанчыг.
Аай-дедир дешкилээр.
Кайгап, топтап орар мен.
Кажанда-даа пекпес мен.

Бирде мени коргудар,
Бичии бажын деген кээр.
Бирде меңээ чашпаалаар,
Бичии аксын сунуп кээр.

«Малдыг кижи—каас» деп,
Байгы шынны сөглээн-дир.
Анайларым өзүп кээр,
Ажык-дуза бере бээр.

Олег ДОНГАК.

«ДАШТЫ КААС...»

• Мындыг база болгулаар •

Бо таварылганы колдуу болган чыгыы дизе эки боор. Чүге дээрге маңаа кандыг-бир чаңгыс кижиниң овур-хевирин айытпайн, а демейлешкек таварылгаларга даянгаш, элээн каш кижиниң дугайын дүрзүлеп, холбап көргүзерин оралдашкан. Кол «маадырывыстың» адын Сайлык деп элдээрти адап алдывыс. Ындыг Сайлыктарны аравыста, эвээш-даа бол, чок деп болбас... Мону номчааш, олар боттарын таныш-даа каар чадавас.

Сайлык дээрге дөртен хар чоокшулап чоруур, чараш, чазык, аажок ээлдек, солун чаңныг херээжен кижи. Ажылында улус ону хүндүлээр, чаптаар, сөзүн чөпсүнер. А боду хелчок «шынчы», четпестерге эптеш чок деп сураглыг кижи. Хурал-суглаага сүг санал киирип, улус шүгүмчүлей бергенде, дидим, өле-чара, дыннаарга безин утказыг, өөредиглиг... Ынчалза-даа... Туттурбаан дээрден башка ол — оор кижи дээрзин каш-ла кижи билир...

Бир-ле районга болган чүве-дир. Сайлык ол районнуң бир-ле бот-орулга-чарылгалыг организациязынга ажылдап турган. Чогум та чүнү кылып турган, чүгле холунга акша тутпас хүлээлгелиг турган хире. А ооң чанында ажылдап олурар эжи — кассир кижи чүве-дир.

Организация ол айда хелчок орулгалыг болган. Ооң-биле кады ажылдакчыларының шалыны база кассага кирип келген. Кассир акшаны чүгле 12 муңга чедир санааш, ол хүн дүъш үезинде столоваяже чемненип чорупкан. Хайлыг, уттуучал кассир сейф дүлгүүрүн стол кырынга уттуп каапкаш барган. Ону чаңгыс Сайлык эскерген. Ооң бажынга кемниг бодал ол дораан кире дүшкен. Ынчангаш дүлгүүрүнүң кырынче чажыра аарак саазын каапкаш, өске эштеринге өөедиип дыңналдыр: «Че, мен бөгүн бажыңымдан дүштээр мен, столовая барбас мен, далажырымны» — дээш, дүвү-далаш үне болган. А боду ыравайн, бир бажың артынга чаштына хона берген. Өөрү эжиин шоочалааш, дүштеп чорупканнар. Сайлык ол-бо көрзүнерге, херечилептер кижи чок болган. Эжикти өске таарыжыр дүлгүүр-биле дегийт ажыткаш, сейфтен барык 20 муң акшаны апкаш, сумказынга суккаш, делир шоочалааш, бажыңынче арлы берген.

Оо! Оорлап алган акшазын каяа чажырарын Сайлык билир. Ол акшаның чыдар черин ат-сураглыг истекчилер Шерлок Холмс-даа, комиссар Мегрэ-даа тыппас ийик. Ол акшаны канчаарын ол база билир. Чүвениң түлүү эрткиже, үш-дөрт чылда шуут сураг баар, «чыдыдыр» шыгжаптар. Ооң соонда канчаарга-даа чарыгдап болгай...

Ол-ла хүн организация дүймеп-ле үнген. Шаглаалар-даа келген, кижи бүрүзүн айтырган, протокол тургускан, чурукка тырттырган — бууккаа-ла турган. А Сайлык кем чок, чүнү-даа билбээн кижи боон, кыдыындан көрүп турган болбайн аан. Улустан ол: «Чүү болганы ол?— деп сымыранып айтырып,— Ий, дадайым!»— деп каап чорупурган.

Сайлыкты база айтырган, чүнү-даа билбес мен дээн. Ол-ла болган. А кассирни, күжүрнү, хөй ажы-төлдүг иени, харысалга чогу дээш, херекке онаашкан. Ооң ыы-сыызы, чаш уруг-дарыының кээргенчиг карактары Сайлыкка бөгүн караңгы дүнелерде дүжеттинер ирги бе?

Ийе харын, истекчилер Сайлыкты сойгалап илередип кээп болур турган. Ынчалза-даа ол үеде Сайлык хенертен аарый берген. Мегеленип-даа эвес, а ылап аарый берген. Аар кезиишкин соонда, ол ийи-үш чыл берге байдалга турган. Ол аразында чиктеп акшаны коллектив кежигүннери бичиилеп, күрүнеге эгидип берген. Кассир шииткелиин эрттиргеш, чанып келген.

Херекке ам улуг сек салдынган. Сайлык сегип, кадыы катап экижий берген. Коргуушкун база чоорту эрткен. Ол ам ашаа-биле сүмелешкеш, хоорай черже кежүп чорупканнар. «Эмчи-домчуже чоокшуладыр, багай улус» — деп, дезиишкинин Сайлык агартынып, будап каапкан.

Хоорайга келгеш, олар хууда бажың садып алганнар. Ооң соонда улуг өртектиг чиик машина, бажың иштиниң болур-чогуур эт-севин боостаага чедир саттынганнар. Акша барда чүү боор. Сайлык ам «кеткени — торгу-маныык, суктунганы — алдын, мөңгүн» апарган. Ону эргиде билир эштери: «Бо улус хеп-хенертен канчап мындыг шыдалдыг апарды?» — дижип, чугаалажы берген. А Сайлык кажар болдур эвеспе. «Өөм ээзиниң төрелдери аттыг шыырак, мал-маган эңдерик. Олардан аалдап ап тур бис» — деп, меге чугаа тарадып, изин будап чорупурган.

Бүзүрээчел улус бүзүрээрле ыйнаан. Ынчалза-даа туттурбаан оор — Сайлык ам «дашты каас, ишти самдар» чурттап чоруур. Ооң сеткили кайы хире хирлиг деп чээ? Ынча чылда авыяастап, чажыртынып, мегеленип чурттаары кандыг-даа ыладан аар эвеспе?

Ылаңгыя аарый бергеш, Сайлык угаан-кут чок дүвүрээн. Эмнелгеге чыда оорлаан улузумнуң каргыжы меңээ четкени ол-дур, ам өлүр мен деп бодай каапкаш, дыка корткан. Ооң угаанынга чүнү мурнай шыгжагда оор акшазы кирген. Чок, уруг-дарыы ооң сеткилинге ооң соонда кирген. А акша-биле кады ашаан сагынган. «Ах, кончуг кулугурну! Акшаның чыдар черин аңаа хей-ле сөгледим... Мен өлүп калзымза, өске кадай алыр ол. Мээң акшамны мага хандыр сыырып, ынакшып чурттаарлар-дыр аа... Чо-ок! Мен өлбес мен! Оларның хораныында өлбес мен. Көөр сен, сойлук, сеңээ мындыг халас кежик бербес мен. Шуут бергедей берзимзе, шагдааларга чагаадап бижиптер мен». Шак ынчаар боданып, ыглаптар чыгыы, ызырнып, каклаза берү дег туткуланып, ырлашып чыткан.

Кезиишкин мурнунда ол кезер эмчиге тын-харавып сымыранган: «Күжүр эмчи, мээң тыным алыңар. Өлүр хөңнүм чогул. Чүгле дириг артсымза, силерниң байыдып каар мен. Менде бар, дыңнадыңар бе? Менде хөй акша бар, дыка хөй...».

Эмчи олче чеспиниип көргеш, хая көрнү бергеш, чугаалаан: «Аарыг кижи, ыттаваңар!».

Оон бээр хөй чыл эрткен. Сайлык дыка кызып ажылдавышаан, организациязында мурнакчылэрының одуруунда чорбушаан хевээр. Ол хире аар херек үүлгеткеш, «курагга» үнген кижи кыспайн канчаар. Ынчалза-даа сеткили кемниг чурттаарының орнунга, хамык буруузун ажыы-биле билингеш, буруузун чүъктээн болза, ынчаар кагыдавас ийик. А ам? Оор Сайлык чежемейниң алдын, мөңгүн кедип алган коярган чорза, иштинде коргуп-иргип, дүнелерде сырбаңнап оттуп, дүштеринге шагдаалар көрүп, ойлап-дезип чурттап чоруур-дур ийин. Ол дег хилинчек кайда боор!...

И. ОНДАР.

ТВ

СЕНТЯБРЬ 27-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.45 — Шыдыраага делегей чемпионады. Удук негежиириниң маргылдаазы. 9.00 — АБВГДейка. 9.30 — Кижи. Чер. Октаргай. 10.15 — Улустуң чогаадылганың ийиги Бүгү-эвилел фестивалы. 10.45 — Хол бөмбүүнге делегей чемпионады. Эр улус. ССРЭ биле Кубаның шилиндек командалары ойнаар. Франциядан дамчыдылга. 11.30 — «Дириг амытаннар дугайында». 12.30 — Пропагандист хүнүнге тураскааткан концерт. 13.30 —Бөгүн делегейде. 13.45 — Мультфильм. 14.00— «Суббота — ада-ие хүнү». 15.00 —Кино чарлалы. 16.00— «Бүгүдеге болгаш кижи бүрүзүнге». 16.30 — «Афганистан». Док. фильмниң баштайгы көргүзүү. 17.30 —Кыпшыке шилчиириниң дугайында. 17.45 — «Иван Грозный». Уран-чечен фильм. 1,2 сериялар. 21.00 —«Үе». 21.35 —«Суббота кежээзинде». Эстрада музыкалыг программа. 22.35— Шыдыраага делегей чемпионады. Удук негежиириниң маргылдаазы. 22.50 — Медээлер. 22.55 —23.50—«Нудин гараф». ССРЭ-ниң улустуң артизи О. В. Лепешинскаяның киржилгези-биле Б. Асафьевтиң музыказынга фильм-балет.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —Эртенги гимнастика. 8.20 — «Кузбасс...». Эртем-тайылбырлыг фильм. 8.35 — Ритмиг гимнастика. 9.20 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 9.50 — «Океан». Уран-чечен фильм. 11.15 — Казах телевидениениң программазы. 12.40 —«Истелгени мергежээннер чорудуп тур». «Огурецтиг дузалакчы кадарчы». Телешии. 1-ги сериязы. 14.20 —«Сураглыг чогаалдар, сураглыг күүседикчилер». 15.00 — «Аян-чорукчулар клуву». 16.00 —Тоол аалдап келген. «Ында, билдинмес орукчугаштарда». Уран-чечен фильм. 17.35 —Чарлалдар. 17.40 — Бистиң садывыс. 18.10 — «Тииленчилер». Кол командылалдың курлавыры — артиллерияның хоочуннары-биле ужуражылга. 19.30 — Львовтуң күрүнеңиң милиция институдунуң «Гори-цвет» улустуң бот-тывынгыр танцы ансамблиниң концерти. 19.45 — Док. телефильм. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаптап!» «Ау акый». 1-ги кезээ. 20.20— РСФСР-ниң алдарлыг артизи Г. Калинина ырлаар. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Аян-чорукче аян-чорук». Эртем-тайылбырлыг фильм. 21.45—01.05 — Спортчу программа: хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Сокол». 2-ги, 3-кү үелер; ССРЭ улустарының IX чайгы спартакиадазы. Бокс. Спортчу гимнастика.

ТЫВЫЗЫКТАР

1) Суук кара аъдым.
Мунуп чададым.
Сулаан сыптыг кымчым
Кымчыланып чададым.

(Баажызы дириг амытаннарда)

2) Артында адан
чудурукталып алган олур.
Мурнунда иен
чудурукталып алган олур.

(Баажызы: эдилелде)

3) Алдын теректиң
будук бүрүзүнде уя,
уя бүрүзүнде чуурга.

(Баажызы үнүште).

4) Ийи өгнүң
чүлгүүжү чаңгыс.

(баажызы дириг амытанда)

5) Дилээрге-ле бээр.

(баажызы эдилелде).

КРОССВОРД

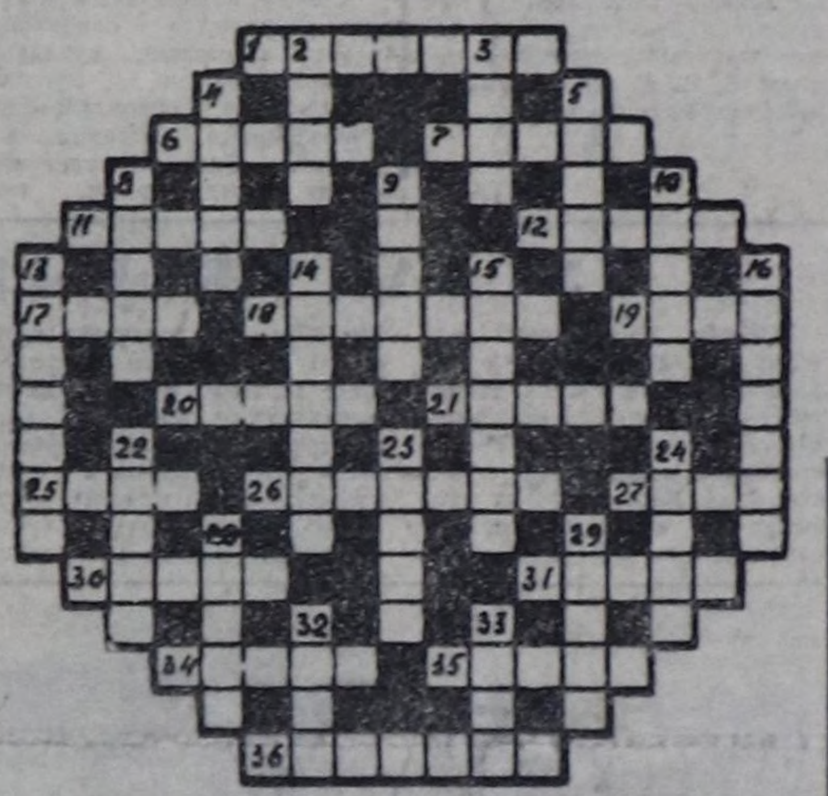

Доора дургаар: 1. Айтыышкын, саавыр. 6. Чем. 7. Мал чүзүнү. 11. Салгын. 12. Ак чем. 17. Хем. 18. Хоорай. 19. Мурнуу Азияда күрүне наййысылалы. 20. Ыяштың бир кезээ. 21. Малчын кижиниң эдилели. 25. Шылгараңгай казах чогаалчы. 26. Буруңгу оюн. 27. Мал. 30. Байырлал. 31. Европада күрүне найысылалы. 34. Чаш мал. 35. Демисел, маргылдаа. 36. В. Серен-оолдуң шүлүктер ному.

Узун дургаар. 2. Тывыш кежик. 3. Эм үнүш. 4. Өң, чүзүн. 5. Атмосфераның бедииинде суг дамдылары болгаш дош кристаллдар. 8. Дириг амытан, курт. 9. Малгаш, шалбаа. 10. Аң. 13. Хөл. 14. Хорум. 15. Ат. 16. Кегженирлерниң иштики органнарының бирээзи. 22. Суг оълу. 23. Куш. 24. Балык. 28. Соруг, дүвүрен. 29. Араб күрүне. 32. Хамааты дайынының маадыры. 33. Араатан.

Кроссвордту Н. САТ тургускан.

СЕНТЯБРЬ 13-ТЕ ҮНГЕН КРОССВОРДТУҢ ХАРЫЫЗЫ

Узун дургаар: 1. Кодан. 2. Погон. 3. Углов. 4. Шортан. 5. Тоолчу. 6. Чайка. 7. Румба. 8. Шынар. 14. Арагачы. 15. Ермолов. 17. Гагарин. 18. Арлекин. 19. Ондак. 20. Чимис. 21. Карта. 28. Аммиак. 29. Каскал. 30. Тавак. 31. Карат. 32. Алаан. 33. Алаак. 34. Аңгыр. 35. Саргы.

Доора дургаар: 1. Копту. 6. Чарыш. 9. Громова. 10. Дагыл. 11. Йемен. 12. Ортулук. 13. Наиев. 16. Агаар. 19. Омчук. 22. Бармин. 23. Ангола. 24. Демир. 25. Хаалга. 26. Тырыкы. 27. Каска. 30. Тыква. 33. Анонс. 36. Демисел. 37. Варна. 38. Ангор. 39. Алабама. 40. Котин. 41. Каргы.

ХӨӨМЕЙЖИГЕ ХАМААРЫШТЫР

Эрткен субботада «Шын» солунга журналист Ч. Кара-Күскениң «Хөөмейжи» деп очерки парлаттынган: Мен ол хөөмейжи Соруктугнуң уруу Екатерина Соруктуевнаның уруу мен. Ынчангаш авторга өөрүшкүмнү илеретпишаан, чамдык чүүлдерни немээр бодадым.

Мээң авам, Максим (даайым) болгаш Кара-кыс Мунзуктарнывынга школа доосткан. Минусинскиниң культура-чырыдыышкын школазының соонда, Эрзин, Тес-Хем, Өвүр районнарга мергежилиниң аайы-биле ажылдап чораан. А ачам — сыгытчы Санчы Кызыл-оол «Чадаганның хылдарында» деп шүлүктер чыындызының автору. Уруглары — алды кыс бис.

Кырган-ачамның хөөмейлээрин композитор Н. А. Аксенов база үн тырттырар аппаратка бижиткен. Ол дугайын ол бодунуң «Тыва улустуң музыказы» деп номунда демдеглээн. Ынчаарга Максим даайым, ыраажы Болдукпан суглар кырган-ачамның кыс дуңмаларының оолдары-дыр. Кырган-ачамның авамдан бичии уруу — Фаина Соруктуевна интернационал өг-бүлелиг, ийи уруглуг, Эрзин суурда. А оглу Даш-Дарган ам чок, ажы-төлү Мөреңде чурттап чоруур. Кырган-ачамның авазы Чолдак-Кара шаанда Амбын нояның хөөмейжизи чораан дээрзин Максим даайым бо-ла чугаалаар. Очеркти номчааш, бо бүгүнү база бодап, «Шын» солунга четтиргенимни илереттим.

Клава САНЧЫ.

Эрзин суур.

ШЫН ТЫПКАННАР

Бо чылдың август 9-та «Шынга» үнген тывызыктарны Алдан-Маадыр школазының өөреникчизи **О. Омакмаа**, Баян-Колда **Х. Анукаев**, Сүт-Хөл суурда **К. Сат** болгаш өскелер-даа шын тыпканнар.

Тывызыктарның харыызы бо: 1) Эът тырттар машина;

2) Соодукчу; 3) Көрүнчүк.

Агаар

Республиканга шокар булуттаар. Биче чаъстаар. Барыын чүкче углай хаттың дүргени секундада 7—12 метр. Дүне агаарның температуразы 2—7 градус чедир соор. Чамдык черлерге 0-тен 5 градус чедир чылыыр. Хүндүс 15—20 чылыг болур.

Кызылга шокар булуттаар. Чаъс чагбас. Барыын чүкче углай хаттың дүргени секундада 7—12 метр. Күштели бергенде 15—20 метр чеде бээр. Дүне агаарның температуразы 0-тен 2 градус соор. Хүндүс 18—20 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

УЗУН НАЗЫЛЫГ АКТЕР

Делегейде эң-не узун назылыг актёр югослав Звонимир Рогоз. Чоокта чаа ол чүс харлааның демдеглээн. Ол Загреб хоорайның Хорватскиниң национал театрының сценазынга сезен чыл ажылдаан. Болунуң чогаадыкчы оруун Вена чурттуг режиссёр Эммануэль Фриманның удуртулгазы-биле эгелээн. Бирги чединишкинин югослав драматург Мирослав Крлежтиң шиилеринге ойнааш чаалап алган. З. Рогоз югослав киноны тургузарынга идепкейлиг киришкен. Хоочун актёр амга чедир сценада болгаш телевидениеде ойнавышаан.

Сонуургактарга

ХОРУГДАЛ АДААНДА ХОЙЛАР

Кенияның найысылалының полицейжилери кудумчуну арыг-силиг тургузары-биле анаа эвес операция чоруткан. Элээн каш хонук иштинде кудумчуга хайгаарал чокка чораан өшку, хойларны туткаш хоругдап эгелээн. Түңнелинде 500 дириг амытаннарны тускай кажаага тудуп турган. Оларның ээлерин штрафтаар. Хоорайны арыг санитарлыг байдалга тургузар дээш Найробиде мындыг арганы ажыглап турар.

МООН СОНГААР БАШКАРБАС

Англичан Джон Меллрум моон соңгаар автомобиль башкарбас мен дээн. Кудумчуга автомашинаны кичээнгей чок чорутканы дээш полиция Джон Меллрумну 35 фунт стерлингге штрафтаан. Ынчангаш машина башкарарындан ол ойталаан.

Джон Меллрум 70 чыл иштинде бир дугаар кудумчу бүрүмүн үрээн. Ам ооң хары 101. «Стар» солуннуң медеелелин ёзугаар алырга, Джон Меллрум делегейде эң-не кырган чолаачы. Ол 1 миллион миль ажыр чорупкаапкан.

КАДАЙЛАРНЫҢ ТҮР ЧУРТТААР ЧЕРИ

ГФР-ниң Севинтон дээр хоорайжыгажында кадайларның түр чурттаар черин чоокта чаа ажыткан. Ону хоорайның хөй-ниитизиниң дилээ-биле тургускан. Аңаа өскүс уруглары эвес, а ашактыг кадайларны хүлээп ап турар. Хоорайның эр улузунуң аразында арагачылар, шош-солаа, алгыш-кырыш кылыр кижилер хөй. «Ыт ишпес кара сугнун» хайы-биле олар кадайларын эттээр. Ашактарының арага ижип турган үезин эрттирип алыры-биле кадайлар түр чурттаар черинче чаштынып чоруй баар апарган.

ӨЖЕШ ҮҮЛГЕДИКЧИ

Фрипорт хоорайның чоогунга Техас (АКШ) штаттан чоруткан трассага километр-километри-биле машиналар турупкан. Ол шимчээшкинни крокодил дуглапкан. Үш метр ажыг дурттуг, үш чүс ажыг килограмм деңзилиг ол амытан орук ортузунга, кымыдаа болунче чоокшулатпайн өөдип чыткан. Өрт машиналарын келдирткен. Машиналар күштүг насостар-биле сугну үрдүрген. Крокодил шимчеш-даа дивээн. Бактарда суг төнген соонда ол аксын ажыдып, диштерин кызырады кегженгилеп, улам хоралап турган. Оон соонда мал эмчизин келдирткен. Ол чүнү-даа канчап шыдаваан. Чолаачыларга чоогунга турган бир ажыл-агыйның тараачыны дуза чедирген. Аргамчы-биле крокодилди шалбадааш, бир чоон ыяшка баглааш оруктан чайладып тырттыргаш, фургонга чүдүргеш, чоогунда сугже салыпкан.

АДЫГ БИЛЕ ХҮЛБҮС

Рассказ

Мурнуу чүктен даң чаа-ла хаалап эгелээн. Аңнап чоруур өй келген. Одагдан үнгеш, билдиртпес өөнни өрү өскээш, бир-ле чиңге каътының ужунга үнүп келдим. Ам-даа караңгы боорга, чер чырыырын манап, борбак даш кырынга сандайланып олуруп алдым. Элээн болганда чер кыры чырып, чоокта бараан көстү бээр хире болуп, үстүү чарымда ырак эвесте хаялыг мөзүрештиң хевирин аткан даң дөлеминге тода чуруттунуп келген. Дырбактыг дег чылбырты кедеп, кончуг оожум, сиртти өрү үнүптүм. Бир баалыкты эрткеш, улуг эвес бедигээштиң артынга келгенимде, ыракта-даа бараан илергей көстүп турар апарган.

Сиртке чоктап оргаш, иске таваржы бердим. Дүн соок болган, ынчангаш терең сигенге хар-хыраа дүжүпкен. Чүү-даа чораан болза, ону хыраада изинден тодарадып ап болур. Исти көөрүмге кижи изи ышкаш болду. Ынчалза-даа маңаа бо хире эрте кым чедип кээр боор деп сезингеш, истеп бар чыдарымга ырак эвесте аажок чазарлап каан чер карарып чыдыр. Адыг чораан дээрзи ам-на билдинди.

Күс ол хире орайтай бергенде, адыг чемиш хайдынмас, чүгле ижээр үңгүрүн белеткээр, харын-даа сооттунар ужурлуг. А бо адыг дээрге чер чазарлап, чемиш дилеп чораан, чазыйлааны ылаптыг хире.

Хүн бедип, сыннар баштарынга шалып дээп келгенде, шаңгыр-шаңгыр хаяларлыг кара мөкүрден харай бердим. Адыг-даа, чүү-даа аң бар болза, албан ооң баарынга турар ужурлуг. Аажок ханы ой, ындыы чарыы кош аргадыг, иштин сөөскен дуй үнген. Ойнуң аксында, кош арганың ужукталып келген черинде, тулган хүлбүс дүште-даа чок оъттап тур эвеспе. Оон хүлбүс улам-на өрү леп, ойнуң ишти-биле менче чоокшулап кел чор. Элээн болганда, чодур хүлбүс ажыттады берди. Мен аяар кылаштааш, чыткан шары дег улуг-ла шаңгыр даштың артынга чедип келдим. Даш кырындан харап көөрүмге, хүлбүстүң чүгле мыйызы агжаннай-дыр.

Ол аразында дужумда кош аргаже көрүптеримге, медээжок улуг даг-ирген бирде бажын ковайткаш, хүлбүстү харап көрүп каап, бирде чыда дүшкеш, сиген кыры-биле чылбырты союп, кедеп кел чор. Чазыйлаан адыг чүвеге халдаанда чанмас деп, аңчылар чугаалажыр болгай. Ам оваарынмааже хоржок.

Ыя аразында чодур хүлбүс менче мырынай чоокшулап келген мындыг. Адыг хүлбүстү кедеп, база-ла чоокшулап кел чор. Ол кончуг аш араатан хүлбүстүң изиг ханын, эъдин чиксээш, чараазын сыыртынып чоран болбайн.

Канчаарга-даа херек кырында айыыл менче диргелири чайлаш чок апарган. Чүге дээрге, бирээде адыг хүлбүсче шураза-даа, ол ону тудар болза, мээң шуут чаным орта келир апаар. Ийиде, хүлбүс дезип ынай болза, ыяап-ла мени хөме халыыр. Ынчан база чазый адыг мээн кырымга келир. Ам адыгдан чайлаары оваалдаан. Чаңгыс арга — ооң-биле ачыр-дачыр көржүрү. Ылап адар, аймап, девидеп болбас!

Дыыжы амытан болгаш, адыгның даажын билип каавы ол ыйнаан, хүлбүс-даа хоюп маңнааш, мени кайы сен дээш, кырымда-ла келди. Ол чаным-биле чүгле кууран диди. Адыгның даажы межирээн соонда, мээң баарымда ой иштинде келди. Ол ам шуут-ла мээң кырым орта келир. Артында-ла аң сывырган, чазыйлаан адыг кижи көрүп кагза, чанар ужур чок! Туралыг, тура чок-даа болза, тайга ээзин уткууру-биле багай сый-тударым кезенгеш, чыткан шары дег сарыг дашка шала чыпшыр тур мен. Адыг сиртин сирбейтип алган, хөрээ киргирткейнип бола келди. Корткаанымдан арным адып кылынды, сактырымга бажым куйгазы хавазмда бөлдүнүп келген ышкаш болду.

Адыг мээң турган улуг дажым чанын орта келгеш, мени көре тыртып кааш, хенертен доктаай хонгаш, черни сирт кылдыр кургамзыдыр алгыра каапкаш, ийи холун өрү херип, ийи бут кырынга кижигилештир туруп келгеш, чидиг, шаңгыр диштерин шаарартыр аксын аазадып чорда, адары-биле боомну шыгаай бергенимни бодум кеңгүс билбейн барган болдум. Ол аразында боо-даа чык-ла диди. Мен корткан дүвүрээн кижи дүвү-далаш-биле борбак даш кырынче үндүр шурап чыдырымда, адыг четпиже келгеш, мени хүрек дег калбак холу-биле шала часкаар орта, даштың өске талазынче хей-биле аңдарлып бады бардым. Чүү-даа болганын орта билбейн барган мен. Ол дээрге мырыңай карак чивеш дээр аразында болган. Даш артында бир дес сөөскен аразынче кулу баштандыр барып дүшкен, өлген чүве дег, кезек шимчеш дивейн, ылым-чылым чыдыр мен. Сактырымга-ла адыг ам кээп, мени сыспа база бээр-даа ышкаш. Боомну муң-не холдан салбаан болдум. Шыргай сөөскен аразындан арай боорда туруп кээримге, адыг дее ол кулу тепкиленип, өлүп чыдыр.

К. АРАКЧАА.

Кино

СЕНТЯБРЬ 27-де

«НАЙЫРАЛ»: «Гулливер в стране великанов» 11.20, «Научись танцевать» 9.30, 13.10, «Тайны мадам Вонг» 15.00 16.50, 18.40, 20.30 шактарда (узаткан).

«КАА-ХЕМ»: «Вспышка» 14.00, 15.50, 16.40, 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тихая застава» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда (узаткан).

«ПИОНЕР»: «Приключения Робинзона Крузо, моряка из Йорка» 9.30, «Бесконечная история» 11.00, 13.00, «Бармен из «Золотого якоря» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда (узаткан).

Шын. Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24 2-23-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистеринниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54; көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-25 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 3369.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТС—06018.